

**Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

**ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

ΕΝΑΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, ΙΧ:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ**

Αθήνα, 5 και 6 Απριλίου 2013

Αμφιθέατρο «Ι. Δρακόπουλος»
Κεντρικό κτίριο Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανεπιστημίου 30

ΑΘΗΝΑ 2013

**NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS
FACULTY OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART**

NINTH ARCHAEOLOGICAL SYMPOSIUM

FIELDWORK AND RESEARCH, IX:

**THE WORK OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
AND HISTORY OF ART**

PROGRAMME AND ABSTRACTS

ATHENS, April 5 and 6, 2013

Amphitheatre «I. Drakopoulos»
Main University Building
30, Panepistimiou Str.

ATHENS 2013

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

ΕΝΑΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, ΙΧ:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ**

Αθήνα, 5 και 6 Απριλίου 2013

Αμφιθέατρο «Ι. Δρακόπουλος»
Κεντρικό κτίριο Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανεπιστημίου 30

ΑΘΗΝΑ 2013

Το Συμπόσιο εντάχθηκε στις επετειακές εκδηλώσεις της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής: «Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών. 175 χρόνια λειτουργίας (1837-2012) / 25 χρόνια στην Πανεπιστημιούπολη (1987-2012)».

Το Συμπόσιο και η έκδοση του τεύχους με το πρόγραμμα και τις περιλήψεις ενισχύθηκαν οικονομικά από το Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Οι περιλήψεις των ανακοινώσεων δημοσιεύονται όπως παραδόθηκαν από τους συγγραφείς. Τηρείται η αλφαβητική σειρά, κατά το ελληνικό αλφάβητο.

Συνεργάτες μελών του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

* Μεταπτυχιακοί φοιτητές / υποψήφιοι διδάκτορες

Επιμέλεια προγράμματος και τεύχους:

Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου, Ευθυμία Μαυρομιχάλη
με τη βοήθεια της Βασιλικής Π. Κλώτσα

**

The Symposium forms part of the anniversary occasion of the Dean's Office of the School of Philosophy "School of Philosophy of the University of Athens: 175 years from its foundation (1837-2012) / 25 years at the University Campus (1987-2012)".

The Symposium and the publication of the fascicule with the programme and the abstracts have been supported financially by the University of Athens.

Abstracts of papers are published alphabetically according to the Greek alphabet and in the form they were written by the authors.

Scholars collaborating with members of the Department of Archaeology and History of Art

* Post-graduate students / Ph.D. candidates

Edited by:

Maria Constantoudaki-Kitromilides, Efthymia Mavromichali
with the assistance of Vassiliki P. Klotsa

ΕΝΑΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, ΙΧ:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

NINTH ARCHAEOLOGICAL SYMPOSIUM

FIELDWORK AND RESEARCH, IX:

**THE WORK OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
AND HISTORY OF ART**

FOREWORD

This year's Symposium of the Department of Archaeology and History of Art is the ninth in a series of symposia initiated in 1996. The aim of these symposia is to communicate to our colleagues, students, the community of scholars and the general public, the results of the research carried out by the Department's teaching staff and their collaborators. Our purpose is to promote scholarly dialogue and invite constructive comments.

The work that will be presented in this symposium is the result of research conducted over the last two years, which, despite the existing adversities, continue to exist and unexpectedly to increase. The papers correspond to the area of specialization of the participants, they cover a wide time span from the prehistoric period to the modern times and refer to various fields of Archaeology and History of Art, such as topography and landscape studies, architecture, sculpture, coroplastic, ceramics, iconography, painting, as well as religion, museum studies and cultural heritage management. A number of papers present the results of excavations, and surface and geophysical surveys, while others deal with architectural remains, artifacts of material culture, as well as individual artists; nevertheless, all of them aim at raising a number of issues, following a broad array of interpretative approaches. We hope, therefore, that they will contribute to fruitful discussions and the promotion of scientific knowledge. Worth noting are the presentations delivered by our post-graduate students, highlighting aspects of the academic work carried out in our Department.

The Symposium will close with a series of short papers on the collections of the Museum of Archaeology and History of Art, which belongs to the Faculty of History and Archaeology. This special session has been organised by its director, Prof. M. Constantoudaki-Kitromilides, with the participation of current or former curators of its collections.

Also, as part of the Symposium, we have organized an exhibition of small scale sculptures by the artist Nikos Sofialakis (1914-2002), in collaboration with the "Centre for Neoclassical Sculpture *Νίκος Σοφιαλάκης*".

The organization of the Symposium has been made possible thanks to the generous funding by the School of Philosophy. We thank the Rector of the University of Athens for granting permission to use the amphitheatre «*Ιωάννης Δρακόπουλος*» and for allowing space for the exhibition. We would also like to thank "The Panayotis and Effie Michelis Foundation" for the opportunity to view the exhibition on "Greek Naïf Painters" following the end of the Symposium.

The Organizing Committee of the Symposium

Prof. Lydia Palaiokrassa-Kopitsa, Head of the Department
Prof. Nayia Polychronakou-Sgouritsa
Prof. Maria Constantoudaki-Kitromilides
Assist. Prof. Efthymia Mavromichali
Assist. Prof. Yiannis Papadatos

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Επιστημονικό Συμπόσιο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης που οργανώνεται εφέτος είναι το ένατο κατά σειρά από το 1996. Ο στόχος των συμποσίων αυτών είναι η γνωστοποίηση στους συναδέλφους, στους φοιτητές μας, στην επιστημονική κοινότητα αλλά και γενικότερα στο ευρύ κοινό του επιστημονικού έργου των μελών ΔΕΠ του Τομέα, συνεργατών σε ορισμένες από τις έρευνες, καθώς και μεταπτυχιακών σπουδαστών μας. Επιδίωξή μας είναι η προώθηση του επιστημονικού διαλόγου.

Το έργο που θα παρουσιαστεί στο Συμπόσιο αυτό αποτελεί αποτέλεσμα των ερευνών μας κατά την τελευταία διετία, οι οποίες παρά τις δυσμενείς συγκυρίες εξακολουθούν να υφίστανται και παραδόξως να αυξάνονται. Ανταποκρίνεται στα γνωστικά αντικείμενα-ειδικότητες των συμμετεχόντων, που καλύπτουν το χρονικό διάστημα από τους προϊστορικούς έως τους νεότερους χρόνους και αφορούν σε ποικίλους τομείς της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης, όπως η τοπογραφία, η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η κοροπλαστική, η κεραμική, η εικονογραφία, η ζωγραφική αλλά και η θρησκεία, η μουσειολογία και η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πολλά θέματα αναφέρονται στα αποτελέσματα ανασκαφικών ή επιφανειακών και γεωφυσικών ερευνών, άλλα σε μελέτες καταλοίπων ή μεμονωμένων αντικειμένων του υλικού πολιτισμού, καθώς και καλλιτεχνικών προσωπικοτήτων, όλα όμως επιδιώκουν να εκφράσουν ποικίλους προβληματισμούς και ερμηνευτικές προσεγγίσεις, που ελπίζουμε ότι θα συμβάλουν σε γόνιμο διάλογο και προώθηση της γνώσης. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στις συμβολές των μεταπτυχιακών σπουδαστών, που προβάλλουν πτυχές του εκπαιδευτικού έργου που πραγματοποιείται στον Τομέα μας.

Οι εργασίες του Συμποσίου θα ολοκληρωθούν με σειρά σύντομων ανακοινώσεων που αναφέρονται σε θέματα των Συλλογών του Μουσείου Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Οι ανακοινώσεις αυτές οργανώθηκαν από την διευθύντριά του Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου και γίνονται από νυν ή πρώην υπευθύνους των Συλλογών.

Στο πλαίσιο του Συμποσίου οργανώνεται και έκθεση έργων μικρογλυπτικής του Νίκου Σοφιαλάκη (1914-2002), σε συνεργασία με το Κέντρο Νεοκλασικής Γλυπτικής «Νίκος Σοφιαλάκης».

Η πραγματοποίηση του Συμποσίου δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την οικονομική υποστήριξη της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής. Ευχαριστούμε την Πρυτανεία του Πανεπιστημίου Αθηνών για την παραχώρηση του αμφιθεάτρου «Ιωάννης Δρακόπουλος», καθώς και χώρου για την έκθεση. Ευχαριστούμε επίσης το Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχαηλή για την ευκαιρία επίσκεψης της έκθεσης «Έλληνες Ναΐφ Ζωγράφου» στο πέρας του Συμποσίου.

Η οργανωτική επιτροπή του Συμποσίου

Καθηγ. Λυδία Παλαιοκρασά-Κόπιτσα, Διευθύντρια του Τομέα

Καθηγ. Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα

Καθηγ. Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

Επικ. καθηγ. Ευθυμία Μαυρομιχάλη

Επικ. καθηγ. Γιάννης Παπαδάτος

PROGRAMME OF THE SYMPOSIUM

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Friday, April 5, 2013

Morning Session

Chair: N. Zias – E. Simantoni-Bournia

8.45'-9.00': Arrival. Distribution of the programme and the booklet of abstracts.

9.00 – 9.15': **Opening of the Symposium. Welcome addresses.**

HISTORY OF MODERN ART

9.15'-9.30': E. Mavromichali, *Maria Cassavetti Zambaco: The Greek muse in the circle of the Pre-Raphaelites.*

9.30'- 9.45': D. Pavlopoulos, *An unknown etching by Nikolaos Gyzis (1842-1901). Contribution to the study of Greek Prints in the 19th century.*

**EXCAVATIONS AND FIELDWORK
IN PREHISTORIC SITES**

9.45'-10.00': K. Kopanias, *Archaeological Research in Tell Nader and Tell Baqrta in the Kurdistan Region of north Iraq.*

10.00'-10.15': K. Zouboulakis*, «*Τὴν δόξαν τῆς μεγάλης μάχης ἀποφέρεισθαι*». *The Gaugamela campaign. Ancient sources and topographical problems.*

10.15'-10.30': G. Kourtessi-Philippakis, G. Riginos[#], A. Chabrol[#], D. Sakkas[#], *La prospection archéologique dans le bassin du Moyen Kalamas, Thesprotie : 2011-2013. / Middle Kalamas River Valley Archaeology Project, Thesprotia, Greece: 2011-2013.*

10.30'-10.45': E. Mantzourani, E. Zavvou[#], A. Themou[#], G. Vavouranakis, *Elafonissos before and after 2009: old and new archaeological finds.*

10.45'-11.00': G. Papatheodorou[#], M. Geraga[#], E. Mantzourani, *Palaeogeographic reconstruction of Elafonissos island (S.E. Peloponnesus) using marine remote sensing techniques.*

11.00'-11.15': Y. Papadatos, *Exploring mountainscapes: The rediscovery and excavation of a Neopalatial rural building complex at Anatoli, Ierapetra, East Crete.*

11.15'-11.30': N. Sgouritsa, E. Salavoura[#], V. Vlachodimitropoulou[#], *The excavation of the Mycenaean settlement at Lazarides on Aegina (2011 and 2012).*

11.30'-12.00': Discussion

12.00'-12.15': Coffee -break

Πρωινή συνεδρία

Προεδρία: Ν. Ζίας – Ε. Σημαντώνη-Μπουρνιά

8.45'-9.00': Προσέλευση. Διανομή του προγράμματος και του τεύχους των περιλήψεων.

9.00' - 9.15': Έναρξη του Συμποσίου. Χαιρετισμοί.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

9.15'-9.30': Ε. Μαυρομιχάλη, *Maria Cassavetti Zambaco: Η Ελληνίδα μούσα στον κύκλο των Προραφαηλιτών.*

9.30' - 9.45': Δ. Παυλόπουλος, *Μια λανθάνουσα γραμμική οζυγραφία του Νικόλαου Γύζη (1842-1901). Συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής Χαρακτικής του 19ου αιώνα.*

**ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΠΕΔΙΟΥ
ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ**

9.45'-10.00': Κ. Κοπανιάς, *Η αρχαιολογική έρευνα στις θέσεις Tell Nader και Tell Baqrta στην Περιφέρεια Κουρδιστάν του βορείου Ιράκ.*

10.00'-10.15': Κ. Ζουμπουλάκης*, *«Τὴν δόξαν τῆς μεγάλης μάχης ἀποφέρεσθαι». Η εκστρατεία των Γαυγαμήλων, αρχαίες πηγές και τοπογραφικά προβλήματα.*

10.15'-10.30': Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη, Γ. Ρήγινο[#], Α. Chabrol[#], Δ. Σακκάς[#], *Αρχαιολογική έρευνα επιφανείας στη λεκάνη του Μέσου Καλαμά Θεσπρωτίας : 2011-2013.*

10.30'-10.45': Ε. Μαντζουράνη, Έ. Ζαββού[#], Α. Θέμος[#], Γ. Βαβουρανάκης, *Η Ελαφονήσος πριν και μετά το 2009: παλαιά και νέα αρχαιολογικά ευρήματα.*

10.45'-11.00': Γ. Παπαθεοδώρου[#], Μ. Γεραγά[#], Ε. Μαντζουράνη, *Παλαιογεωγραφική ανάπλαση της θαλάσσιας περιοχής της Ελαφονήσου (Ν.Α. Πελοπόννησος) με χρήση μεθόδων γεωφυσικής διασκόπησης.*

11.00'-11.15': Γ. Παπαδάτος, *Εξερευνώντας την ορεινή Κρήτη: η ανακάλυψη και η ανασκαφή ενός Νεοανακτορικού κτιριακού συγκροτήματος στην Ανατολή Ιεράπετρας.*

11.15'-11.30': Ν. Σγουρίτσα, Ε. Σαλαβούρα[#], Β. Βλαχοδημητροπούλου[#], *Η ανασκαφή του Μυκηναϊκού οικισμού στους Λαζάρηδες της Αίγινας (2011 και 2012).*

11.30'-12.00': Συζήτηση

12.00'-12.15': Διάλειμμα

Friday, April 5, 2013

Morning session (continued)

**EXCAVATIONS AND FIELDWORK
IN IRON AGE, CLASSICAL AND ROMAN SITES**

Chair: A. Lemos – E. Serbeti

12.15'-12.30': N. Kourou, *Tenos- Xobourgo 2011-2012*.

12.30'-12.45': I. Peppa-Papaïoannou, “*Leontari*” on Mt. Hymettus. *The cult in the cave according to the coroplastic votive offerings during the historical periods*.

12.45'-13.00': Ch. Kanellopoulos, *The temple of Asclepius in Lissos*.

13.00'-13.15': S. Katakis, E. Nikolopoulos[#], *The archaeological site of the alleged “Roman baths” in Rafina. Data and perspectives*.

13.15'-13.30': L. Palaiokrassa-Kopitsa, *Palaiopolis at Andros. Old and New Finds*.

13.30'-13.45': D. Plantzos, *Argos Orestikon University Excavation*.

13.45'-14.15': Discussion

14.15'-15.00': Exhibition of small scale works of sculpture by Nikos Sofialakis (1914-2002). Presentation: D. Pavlopoulos.

15.00'-16.30': Midday break

Πρωινή συνεδρία (συνέχεια)

**ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΠΕΔΙΟΥ
ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΡΩΙΜΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ,
ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ**

Προεδρία: Α. Λαιμού – Ε. Σερμπέτη

12.15'-12.30': Ν. Κούρου, *Τήνος-Ξώμπουργο 2011-2012*.

12.30'-12.45': Ε. Πέππα-Παπαϊωάννου, «Λεοντάρι» Υμηττού. *Η λατρεία μέσα στο σπήλαιο κατά τους ιστορικούς χρόνους σύμφωνα με τα κοροπλαστικά αναθήματα.*

12.45'-13.00': Χ. Κανελλόπουλος, *Ο ναός του Ασκληπιού στη Λισσό.*

13.00'-13.15': Σ. Κατάκης, Ε. Νικολόπουλος[#], *Ο αρχαιολογικός χώρος του λεγόμενου «Ρωμαϊκού Βαλανείου» στη Ραφήνα. Δεδομένα και προοπτικές.*

13.15'-13.30': Α. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα, *Παλαιόπολη Άνδρου. Παλαιά και νέα ευρήματα.*

13.30'-13.45': Δ. Πλάντζος, *Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Άργους Ορεστικού.*

13.45'-14.15': Συζήτηση

14.15'-15.00': Έκθεση έργων μικρογλυπτικής του Νίκου Σοφιαλάκη (1914-2002).
Παρουσίαση: Δ. Παυλόπουλος.

15.00'-16.30': Μεσημβρινή διακοπή.

Friday, April 5, 2013

Afternoon session

**ARCHAEOLOGY OF THE PREHISTORIC
AND THE EARLY HISTORIC PERIOD: STUDIES**

Chair: N. Kourou – N. Sgouritsa

16.30'-16.45': V. Mastrogiannopoulou*, *The tradition of pottery decoration in the neolithic period, according to evidence from the Cave of Sarakenos in Kopais.*

16.45'-17.00': G. Kourtessi-Philippakis, V. Niarchou*, I. Spiliotakopoulou*, *Industries lithiques et outils taillés : recherches récentes et résultats. / Prehistoric Chipped Stone Industries : Recent Advances and Results.*

17.00'-17.15': G. Vavouranakis, *The Minoan tholos tomb B at Apesokari, Mesara. Material remains, funerary ritual and social structure.*

17.15'-17.30': L. Platon, *Around the significance of the "couple" in the Minoan, religious and secular, ideology.*

17.30'-17.45': Discussion

17.45'-18.00': Coffee-break

18.00'-18.15': D. Theodoridou*, *Gold as a means of exchange in the Near East during the Late Bronze Age.*

18.15'-18.30': V. Samaras*, *Fortified settlements of the Postpalatial period and the Early Iron Age. The case of the Cyclades and the Argo-Saronic Gulf.*

18.30'-18.45': A. Hassiacou, D. Kourniotou*, P. Michalopoulos*, I. Stefanou*, S. Fouriki*, *A multilingual Glossary on pottery terminology of the Aegean Bronze Age.*

18.45'-19.00': Discussion

19.00': Reception

Απογευματινή συνεδρία

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ: ΜΕΛΕΤΕΣ

Προεδρία: Ν. Κούρου – Ν. Σγουρίτσα

16.30'-16.45': Β. Μαστρογιαννοπούλου*, *Η παράδοση της γραπτής κεραμικής κατά τη νεολιθική περίοδο, με βάση τη γραπτή κεραμική από το σπήλαιο Σαρακηνού Κωπαΐδας.*

16.45'-17.00': Β. Κουρτέση-Φιλιππάκη, Β. Νιάρχου*, Ι. Σπηλιωτακοπούλου*, *Προϊστορικές λιθοτεχνίες και λίθινα εργαλεία: σύγχρονες έρευνες και αποτελέσματα.*

17.00'-17.15': Γ. Βαβουρανάκης, *Ο μινωικός θολωτός τάφος Β στο Απεσωκάρι Μεσαράς. Υλικά κατάλοιπα, ταφική τελετουργία και κοινωνική δομή.*

17.15'-17.30': Λ. Πλάτων, *Γύρω από τη σημασία του 'ζεύγους' στη μινωική, θρησκευτική και κοσμική, ιδεολογία.*

17.30'-17.45': Συζήτηση

17.45'-18.00': Διάλειμμα

18.00'-18.15': Δ. Θεοδωρίδου*, *Ο χρυσός ως μέσο συναλλαγής στη Μεσοποταμία κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.*

18.15'-18.30': Β. Σαμαράς*, *Οχρωμένοι οικισμοί της Μετανακτορικής περιόδου και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Η περίπτωση των Κυκλάδων και του Αργοσαρωνικού.*

18.30'-18.45': Α. Χασιακού, Δ. Κουρنيώτου*, Π. Μιχαλόπουλος*, Ι. Στεφάνου*, Σ. Φουρίκη*, *Δημιουργία πολύγλωσσου Γλωσσαρίου ορολογίας για την κεραμική της Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο.*

18.45'-19.00': Συζήτηση

19.00': Δεξίωση

Saturday, April 6, 2013

Morning Session

**CLASSICAL ARCHAEOLOGY: FINDS, ICONOGRAPHY, CULT.
CULTURAL HERITAGE**

Chair: G. Alevras – I. Peppas-Papaioannou

9.15'-9.30': P. Valavanis, *The myth of Pelops as founder of the Olympic Games: A typical example of intentional history.*

9.30'-9.45': E. Simantoni-Bournia, *Animals on relief pottery.*

9.45'-10.00': P. D. Scirpo*, *Sulle tracce di Velchanos. Frammenti di culti cretesi nell'Akragas del VI secolo a.C.*

10.00'-10.15': N. A. Harokopos, “*μνᾶται δηῦτε φαλακρὸς ἄλεξις*”: *Mature revelers and aged hetaerae in the late archaic symposion.*

10.15'-10.30': O. Palagia, *New Perspectives on the imagery of the Tomb of Agios Athanasios.*

10.30'-10.45': G. Doulfig*, *Lotus-and-Acanthus Capitals: The workshops in Athens and Laconia.*

10.45'-11.00': E. Kefalidou, *Experimental workshop on ancient pottery.*

11.00' -11.15': S. Lekakis*, *Is cultural heritage a public asset?*

11.15'-11.30': M. Mouliou, *In search of meaning. Interpretive planning in museum exhibitions: principles, challenges, and propositions.*

11.30'-12.00': Discussion

12.00'-12.15': Coffee-break

BYZANTINE AND POST-BYZANTINE ARCHAEOLOGY AND ART

Chair: P. Vocotopoulos – N. Gkioles

12.15'-12.30': P. Petridis, *Excavation of an early byzantine urban villa at Thasos (the 2009-2012 campaigns).*

12.30'-12.45': V. Kepetzi, *On the iconography of decorated table ware of the middle Byzantine period.*

12.45'-13.00': K. Mavroudis*, *Specific iconographic elements in the depiction of the first part of the Akathistos Hymn in churches and manuscripts of the Palaiologan period.*

13.00'-13.15': N. Passaris*, *Representing the Liturgy: the panagiaro from Xeropotamou Monastery.*

13.15'-13.30': M. Constantoudaki-Kitromilides, *The Man of Sorrows from Byzantium to West-European Art and to Cretan Painting.*

13.30'-13.45': G. Pallis, *Post-Byzantine reliefs of the Vorres Museum.*

13.45'-14.15': Discussion

14.15'-15.30': Snack. Midday break.

Πρωινή συνεδρία

**ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ: ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ, ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ, ΛΑΤΡΕΙΑ.
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ**

Προεδρία: Γ. Αλευρά – Ε. Πέππα-Παπαϊωάννου

9.15'-9.30': Π. Βαλαβάνης, *Ο μύθος του Πέλοπος ως ιδρυτή των Ολυμπιακών αγώνων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα 'επιτηδευμένης ιστορίας'.*

9.30'-9.45': Ε. Σημαντώνη-Μπουρνιά, *Τα ζώα στην ανάγλυφη κεραμική.*

9.45'-10.00': Ρ. D. Scirpo*, *Στα ίχνη του Βελχανού. Αποσπάσματα κρητικής λατρείας στον Ακράγαντα του 6^{ου} αι. π.Χ.*

10.00'-10.15': Ν. Α. Χαροκόπος*, *“μνᾶται δηῦτε φαλακρὸς Ἄλεξις”:* Ὁριμοί γλεντοκόποι και γηραιές εταίρες στο υστεροαρχαϊκό συμπόσιο.

10.15'-10.30': Ο. Παλαγγιά, *Ζητήματα της εικονογραφίας του Μακεδονικού τάφου του Αγίου Αθανασίου.*

10.30'-10.45': Γ. Δουλφής*, *Κιονόκρανα με φύλλα άκανθας και φύλλα υδροχαρή: Τα εργαστήρια της Αθήνας και της Λακωνίας.*

10.45'-11.00': Ε. Κεφαλίδου, *Πειραματικό εργαστήριο αρχαίας κεραμικής.*

11.00' -11.15': Σ. Λεκάκης*, *Είναι η πολιτιστική κληρονομιά δημόσιο αγαθό;*

11.15'-11.30': Μ. Μούλιου, *Αναζητώντας το νόημα. Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός σε μουσειακές εκθέσεις: αρχές, προκλήσεις, προτάσεις.*

11.30'-12.00': Συζήτηση

12.00'-12.15': Διάλειμμα

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Προεδρία: Π. Βοκοτόπουλος – Ν. Γκιολές

12.15'-12.30': Π. Πετρίδης, *Ανασκαφή πρωτοβυζαντινής αστικής έπαυλης στο Λιμένα Θάσου (2009-2012).*

12.30'-12.45': Β. Κέπετζη, *Παρατηρήσεις στην εικονογραφία επιτραπέζιων σκευών της μεσοβυζαντινής περιόδου.*

12.45'-13.00': Κ. Μαυρουδής*, *Ιδιαίτερα εικονογραφικά στοιχεία στην απεικόνιση του πρώτου τμήματος του Ακαθίστου Ύμνου σε ναούς και χειρόγραφα της παλαιολόγειας περιόδου.*

13.00'-13.15': Ν. Πάσσαρης*, *Απεικονίζοντας τη Λειτουργία. Το παναγιάριο της Μονής Ξηροποτάμου.*

13.15'-13.30': Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου, *Η Άκρα Ταπεινώσις από το Βυζάντιο στη δυτικοευρωπαϊκή τέχνη και στην κρητική ζωγραφική.*

13.30'-13.45': Γ. Πάλλης, *Μεταβυζαντινά λιθανάγλυφα του Μουσείου Βορρέ.*

13.45'-14.15': Συζήτηση

14.15'-15.30': Ελάφρυ γεύμα και μεσημβρινή διακοπή.

Saturday, April 6, 2013

Afternoon session

**THE MUSEUM OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART
OF THE DEPARTMENT OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY**

Chair: O. Palagia – P. Valavanis

**I. Concept and the teaching dimension
of the Museum's Collections: 15.30'-17.00'**

15.30': Introduction: M. Constantoudaki-Kitromilides

15.35': V. Lambrinouidakis, *History and development of the Museum.*

15.50': N. Sgouritsa, *Reasoning and tutorial character of the prehistoric collection.*

16.00': N. Kourou, *Forms, persons and institutions: the creation of the Mediterranean Collection of the Archaeological Museum of the University of Athens.*

16.10': E. Serbeti, *Formation and operation of the teaching collection of vases of the Archaic, Classical and Hellenistic periods.*

16.20': M. Panagiotidi, *The history and the significance of the Byzantine Paintings Collection.*

16.30': G. Alevras, *The Rocks, Minerals and Ancient Technology collection: formation and objectives.*

16.40': S. Kalopissi-Verti, *From the recent past of the Museum: aims and activities.*

16.50': Y. Papadatos, *A case study of students' practice in the Departmental Museum: sorting pottery from the Minoan cemetery at Livari, East Crete.*

17.00' : 17.20': Coffee-break.

Σάββατο, 6 Απριλίου 2013

Απογευματινή συνεδρία

**ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

Προεδρία: Ό. Παλαγγιά – Π. Βαλαβάνης

**Α΄. Το σκεπτικό δημιουργίας και η διδακτική διάσταση
των Συλλογών του Μουσείου: 15.30΄-17.00΄**

- 15.30΄**: Εισαγωγή: Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
- 15.35΄**: Β. Λαμπρινουδάκης, *Η ιστορία και η εξέλιξη του Μουσείου.*
- 15.50΄**: Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, *Το σκεπτικό και η διδακτική έκθεση της Προϊστορικής Συλλογής.*
- 16.00΄**: Ν. Κούρου, *Μορφές, πρόσωπα και θεσμοί: Η δημιουργία της Διαμεσογειακής Συλλογής του ΕΚΠΑ.*
- 16.10΄**: Ε. Σερμπέτη, *Συγκρότηση και λειτουργία της Κλασικής Συλλογής του Μουσείου.*
- 16.20΄**: Μ. Παναγιωτίδη, *Το ιστορικό και η σημασία της Συλλογής Βυζαντινής Ζωγραφικής.*
- 16.30΄**: Γ. Αλευρά, *Η συγκρότηση και οι στόχοι της Συλλογής Πετρωμάτων, Μεταλλευμάτων και Αρχαίας τεχνολογίας.*
- 16.40΄**: Σ. Καλοπίση-Βέρτη, *Από την πρόσφατη ιστορία του Μουσείου: στόχοι και δράσεις.*
- 16.50΄**: Γ. Παπαδάτος, *Ένα παράδειγμα εκπαιδευτικής εμπειρίας των φοιτητών στο Μουσείο μας: διαλογή κεραμικής του μινωικού νεκροταφείου στο Λιβάρι Λασιθίου.*
- 17.00΄: 17.20΄**: Διάλειμμα

Afternoon session (continued)

Chair: V. Lambrinoudakis – S. Kalopissi-Verti

II. Archaeological objects and works of art in the Museum's Collections: 17.20'-18.10'

17.20': L. Karali, *Reconstruction of figures: archaeoenvironmental findings and artworks.*

17.30': O. Palagia, *Highlights of the Cast Collection.*

17.40': P. Petridis, *New acquisitions in the Museum's educational collection of byzantine and post-byzantine pottery.*

17.50': M. Constantoudaki-Kitromilides, *The limited presence of works of Post-Byzantine art in the Museum's collections.*

18.00': D. Pavlopoulos, *Figuration and Abstraction in the Collection of Contemporary Art. The first steps.*

III. From the Museum's Archive

and the Conservation Unit: 18.10'-18.30'

18.10': A. Sfyroera[#], *Aikaterina Exarchou-Gensonnet and the Museum of Archeology and History of Art. The chronicle of a 'reciprocal relationship' through the pages of her personal archive.*

18.20': M. Roggenbucke[#], *Conservation Unit of the Museum. Activities and perspectives.*

18.30': End of the Museum's session.

Closing remarks for the Symposium: L. Palaiokrassa-Kopitsa.

Sunday, April 7, 2013

11.30': Guided visit to the exhibition "Greek Naïf Painters" at "The Panayotis and Effie Michelis Foundation" with former Assoc. Prof. S. Lydakis.

Απογευματινή συνεδρία (συνέχεια)

Προεδρία: Β. Λαμπρινουδάκης – Σ. Καλοπίση-Βέρτη

Β'. Με αφορμή αρχαιολογικά αντικείμενα και έργα τέχνης στις Συλλογές του Μουσείου: 17.20'-18.10'

17.20': Λ. Καραλή, *Η αναβίωση των μορφών: αρχαιοπεριβαλλοντικά ευρήματα και έργα τέχνης.*

17.30': Ό. Παλαγγιά, *Ιστορικά εκμαγεία στη Συλλογή Εκμαγείων του Μουσείου.*

17.40': Π. Πετρίδης, *Νέα αποκτήματα στη διδακτική Συλλογή Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Κεραμεικής του Μουσείου.*

18.50': Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου, *Η περιορισμένη παρουσία έργων Μεταβυζαντινής Τέχνης στις συλλογές του Μουσείου.*

18.00': Δ. Παυλόπουλος, *Παραστατικότητα και Αφαίρεση στη Συλλογή Έργων Νεότερης Τέχνης. Τα πρώτα βήματα.*

Γ'. Από το Αρχείο του Μουσείου και τη Μονάδα Συντήρησης: 18.10'-18.30'

18.10': Α. Σφυρόερα[#], *Η Αικατερίνα Εζάρχου-Gensonnet και το Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. Το χρονικό μιας αμφίδρομης σχέσης μέσα από τις σελίδες του προσωπικού της αρχείου.*

18.20': Μ. Ρογκενμπούκε[#], *Μονάδα Συντήρησης. Δράσεις και προοπτικές.*

18.30': Κλείσιμο της συνεδρίας για το Μουσείο.

Σύνοψη των εργασιών του Συμποσίου: Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα.

Κυριακή, 7 Απριλίου 2013

11.30': Επίσκεψη στην έκθεση «Έλληνες Ναΐφ Ζωγράφοι», Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή. Ξενάγηση: τ. αναπλ. καθηγ. Σ. Λυδάκης.

ABSTRACTS OF PAPERS

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

**The Minoan tholos tomb B at Apesokari, Mesara.
Material remains, funerary ritual and social structure**

Tholos tomb B at Apesokari, Mesara, was excavated in 1963 by C. Davaras, Emeritus Professor of Prehistoric Archaeology at the National and Kapodistrian University of Athens and then Curator of Antiquities. The excavation rescues small part of the already twice looted tholos but traced the annex intact. These comprise six rooms, two semi-open areas, one ossuary pit and a pottery dumping area. In 2009 and after the excavator had kindly granted his permission, the study of the excavation finds began, aiming at their final publication. The assemblage of movable finds comprises 1052 complete vessels and diagnostic pottery sherds, 38 stone vessels, a few stone tools, shells, seals and jewellery. In addition, there are 13 plastic crates with 9701 pottery sherds from at least 3881 vessels. The excavator collected a larnax burial and very few human bones from three in situ burials. However, the bone refuse area from the ossuary was located during the works in 2011 and an efficient sample was collected. The paper presents the above material selectively and reconsiders the dating of the use of the tomb complex. It examines the changes in funerary customs, namely from simple inhumation to the use of the larnax and attempts to connect the history of tholos B to wider transformations in Minoan Prehistory. In specific, it is argued that the foundation of the first palace at Phaistos was a short-term benefit to the group of people that used tholos tomb B.

**Ο μινωικός θολωτός τάφος Β στο Απεσωκάρι Μεσαράς.
Υλικά κατάλοιπα, ταφική τελετουργία και κοινωνική δομή**

Ο θολωτός τάφος Β στο Απεσωκάρι Μεσαράς ανασκάφηκε κατά το έτος 1963 από τον Κ. Δαβάρα, ομότιμο καθηγητή Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και τότε Επιμελητή Αρχαιοτήτων. Η ανασκαφή διέσωσε μικρό τμήμα της επίχωσης της ήδη δις συλημένης θόλου αλλά εντόπισε ανέπαφα τα προσκτίσματα. Αυτά αποτελούνται από έξι δωμάτια, δύο ημιυπαίθριους χώρους, ένα λάκκο οστεοφυλακίου και ένα χώρο απόρριψης κεραμικής. Το 2009 και κατόπιν ευγενούς παραχώρησης της σχετικής άδειας από τον ανασκαφέα, άρχισε η μελέτη των ευρημάτων της ανασκαφής με σκοπό την τελική της δημοσίευση. Το σύνολο κινητών ευρημάτων αποτελείται από 1052 ακέραια αγγεία και διαγνωστικά όστρακα κεραμικής, 38 λίθινα αγγεία, λίγα λίθινα εργαλεία, όστρεα, σφραγίδες, και κοσμήματα. Επιπλέον υπάρχουν 13 πλαστικά κιβώτια με 9701 όστρακα από τουλάχιστον 3881 αγγεία. Ο ανασκαφέας περισυνέλεξε μία νηπιακή ταφή σε λάρνακα και ελάχιστα ανθρώπινα οστά από τρεις κατά χώρα ταφές. Ωστόσο, με τις εργασίες του 2011 εντοπίστηκε ο χώρος απόρριψης οστών από το οστεοφυλάκιο και περισυνελέγη ικανοποιητικό δείγμα. Η ανακοίνωση παρουσιάζει επιλεκτικά το παραπάνω υλικό και αναθεωρεί τη χρονολόγηση χρήσης του ταφικού συνόλου. Εξετάζονται οι αλλαγές των ταφικών εθίμων από τον απλό ενταφιασμό στη χρήση λάρνακας και επιχειρείται σύνδεση της ιστορίας του θολωτού Β με τις ευρύτερες εξελίξεις της Μινωικής Προϊστορίας. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι η εδραίωση του πρώτου ανακτόρου στη γειτονική Φαιστό ωφέλησε βραχύχρονα την ομάδα ανθρώπων που χρησιμοποιούσε το θολωτό τάφο Β.

The myth of Pelops as founder of the Olympic Games.

A typical example of intentional history

A decisive element in ancient Greek political argumentation was rendering land claiming, institution founding or paternity of facts to the furthest possible time. This procedure was accomplished through the attribution of particular acts to their mythical ancestors, gods and heroes.

The big majority of ancient Greek myths were constructed retrospectively in order to justify sovereign demands or land claiming and to trace the beginnings of important facts and institutions which had been forgotten. The creation of such myths can be placed within the framework of intentional history, which comprised part of the self-definition of ancient Greeks, for whom borders between myth and history were not always differentiated.

According to the ancient Greek tradition, one of the founders of the Olympic Games was Pelops, who as a potential bridegroom beat the king of Pisa Oinomaos in chariot racing, married his daughter Hippodameia and consequently became king of the area. Recent research considers that Pelops' choice as founder of the Games was introduced in early 6th century b.C., at a time when Helians were trying to mark their domination of the Olympia Sanctuary and their undoubted prominence in organizing and conducting the Olympic Games.

In this lecture there will be an attempt to investigate, as far as possible, causes and aims related to this particular choice, as well as the frame during which this choice was made.

Ο μύθος του Πέλοπος ως ιδρυτή των Ολυμπιακών αγώνων.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ‘επιτηδευμένης ιστορίας’

Η μεγάλη πλειονότητα των αρχαίων ελληνικών μύθων ήταν εκ των υστέρων κατασκευές, αφενός για να δικαιολογηθούν ηγεμονικές αξιώσεις ή διεκδικήσεις εδαφών και αφετέρου για να ερμηνευθούν οι αφετηρίες σημαντικών γεγονότων και θεσμών που είχαν λησμονηθεί. Η δημιουργία τους εντάσσεται στο πλαίσιο της ‘επιτηδευμένης’ ή ‘εκ προθέσεως’ ιστορίας (intentional history), που αποτελούσε στοιχείο της αυτοαναφορικότητας των αρχαίων Ελλήνων, για τους οποίους τα σύνορα μύθου και ιστορίας δεν ήταν πάντοτε διακριτά.

Σημειωτέον ότι καθοριστικό στοιχείο στην πολιτική επιχειρηματολογία των αρχαίων Ελλήνων ήταν η αναγωγή της διεκδίκησης χώρων, της ίδρυσης θεσμών ή της πατρότητας γεγονότων σε όσο το δυνατόν απώτερο χρονικό σημείο. Αυτό επιτυγχανόταν μέσω της απόδοσης συγκεκριμένων ενεργειών σε δικούς τους μυθικούς προγόνους, θεούς και ήρωες.

Σύμφωνα με την αρχαία μυθική παράδοση, ένας από τους ιδρυτές των Ολυμπιακών αγώνων υπήρξε ο αργεῖος (ή φρύγας) πρίγκιπας Πέλωψ, που ως υποψήφιος γαμπρός νίκησε σε αρματοδρομία τον βασιλιά της Πίσας Οινόμαο, έλαβε ως σύζυγο την κόρη του Ιπποδάμεια και κατ’ ακολουθίαν το σκήπτρο του βασιλέως της περιοχής. Η σύγχρονη έρευνα θεωρεί ότι η επιλογή του Πέλοπος ως ιδρυτή των αγώνων έγινε από τους Ηλείους τον πρώιμο 6^ο π.Χ. αι., σε μια εποχή που οι Ηλείοι προσπαθούν να τεκμηριώσουν την κυριαρχία τους στο ιερό της Ολυμπίας και την αδιαμφισβήτητη πρωτοκαθεδρία τους στην διεξαγωγή των Ολυμπιακών αγώνων.

Στην ομιλία θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθούν, κατά το δυνατόν, τα αίτια και οι στόχοι της συγκεκριμένης επιλογής, καθώς και το χρονικό πλαίσιο στο οποίο αυτή γίνεται.

George Doulfis*

**Lotus-and-Acanthus Capitals:
The workshops in Athens and Laconia**

An unusual type of capital, presenting many and various samples, is widely spread in Athens and in Laconia: its basket carries a lower zone with acanthus leaves and an upper zone -sometimes double- with riparian or pointed leaves.

This type, common from the 1st century A.D. onwards, mainly in the eastern part of the Roman Empire, is a genuine and original Greek creation, the parameters of which have not yet been studied adequately. Numerous examples of the type are found in Asia Minor -where it appears to have originated- in Athens, in the Peloponnese (especially in Laconia and in Corinth) and elsewhere.

This paper aims to present part of the material that is accumulated in Athens and Laconia, helping to map the typology and morphology of this type of capitals.

The majority of the capitals presented is of unknown origin. However, their study is of particular interest since they extend across a very wide chronological range, from the 1st century A.D. through the post-byzantine era, and they present a variety of styles.

By the study of this material our knowledge about the sculptural workshops in Roman Athens is widened. Furthermore, Laconia is accented as an independent artistic workshop which flourishes using local marble. Finally, it will be established that common features for both workshops are the influences from Asia Minor as well as the posterior revivals of the type under consideration.

Κιονόκρανα με φύλλα άκανθας και φύλλα υδροχαρή:

Τα εργαστήρια της Αθήνας και της Λακωνίας

Τόσο στην Αθήνα όσο και στη Λακωνία επιχωριάζει με πολλά και διαφορετικά δείγματα ένας ιδιαίτερος τύπος κιονοκράνου, ο κάλαθος του οποίου φέρει μία κάτω ζώνη με φύλλα άκανθας και μία άνω ζώνη –ενίοτε διπλή– με φύλλα υδροχαρή ή και λογχόσχημα.

Ο εν λόγω τύπος, διαδεδομένος από τον 1ο αι. μ.Χ. κ.ε., κυρίως στο ανατολικό τμήμα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, είναι μία γνήσια και πρωτότυπη ελληνική δημιουργία, της οποίας δεν έχουν ακόμα μελετηθεί όλες οι παράμετροι. Πολλά παραδείγματα του τύπου εντοπίζονται στη Μικρά Ασία, από όπου φαίνεται πως κατάγεται, αλλά και στην Αθήνα, τη Λακωνία, την Κόρινθο, ολόκληρη την Πελοπόννησο και αλλού.

Η παρούσα ανακοίνωση έχει σκοπό να παρουσιάσει μέρος τού υλικού που είναι συγκεντρωμένο στην Αθήνα και τη Λακωνία, συμβάλλοντας έτσι στη χαρτογράφηση της τυπολογίας και της μορφολογίας τού συγκεκριμένου τύπου κιονοκράνων.

Τα κιονόκρανα που παρουσιάζονται είναι άγνωστης προέλευσης ως επί το πλείστον. Ωστόσο, η μελέτη τους παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς εκτείνονται σε πολύ μεγάλο χρονολογικό εύρος –από τον 1ο αι. μ.Χ. έως και τα μεταβυζαντινά χρόνια– και εμφανίζουν μεγάλη ποικιλία μορφών.

Με τη μελέτη τού υλικού αυτού διευρύνονται οι γνώσεις μας για τα εργαστήρια γλυπτικής τής ρωμαϊκής Αθήνας, ενώ η Λακωνία αναδεικνύεται σε αυτόνομο καλλιτεχνικό εργαστήριο, το οποίο ακμάζει χρησιμοποιώντας ντόπια μάρμαρα για τις δημιουργίες του. Κοινοί τόποι και για τα δύο εργαστήρια είναι οι μικρασιατικές κυρίως επιδράσεις και οι μεταγενέστερες αναβιώσεις τού υπό εξέταση τύπου κιονοκράνων.

«Τὴν δόξαν τῆς μεγάλης μάχης ἀποφέρεσθαι». The Gaugamela campaign.

Ancient sources and topographical problems

Alexander the Great managed, thanks to his military and political skill, to conquer the mighty Persian Empire, setting the scene for the birth of the Hellenistic world. Though we can appreciate the ingenuity of the young Macedonian king as a general on the basis of his victories, many aspects of his military actions are not always so clear and are a matter of historical debate. The same obscurity applies to his opponent, Dareios III, the Great King of Persia. This has, of course, to do with the quality of the historical sources we have at our disposal, a well known problem regarding the entire period. Alexander and Dareios fought three major battles that sealed the fate of the Persian Empire: at Granicus, at Issus and at Gaugamela. Of the three, Gaugamela was the last, therefore the most decisive. Nevertheless, the reconstruction not only of the battle itself but of the events leading to it as well, remain obscure.

One of the crucial points that our sources confuse is the exact location of the battle. Though at a first look it seems the least of the problems that our sources have, it is imperative, because it would allow us to comprehend the military options that the two commanders had during a campaign that sealed the fate of the great Persian Empire. My paper will combine an overview of the relevant sources, not only Greek and Latin, with some preliminary observations of my visit in 2011 to the area of modern Erbil in northern Iraq, in the wider area of which the battle was conducted, trying to readdress this old problem, one the many regarding Alexandrian studies.

Κλεάνθης Ζουμπουλάκης*

**«Τὴν δόξαν τῆς μεγάλης μάχης ἀποφέρεσθαι». Η εκστρατεία των Γαυγαμήλων,
αρχαίες πηγές και τοπογραφικά προβλήματα**

Ο Αλέξανδρος ο Μέγας κατάφερε χάρη στις στρατιωτικές και πολιτικές του ικανότητες να κατακτήσει την πανίσχυρη Περσική Αυτοκρατορία, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για τη γέννηση του Ελληνιστικού Κόσμου. Παρόλο που μπορούμε να εκτιμήσουμε την στρατιωτική ευφυΐα του νεαρού μακεδόνα βασιλιά με βάση τις νίκες του, πολλές παράμετροι της στρατιωτικής δράσης του δεν είναι πάντοτε τόσο ξεκάθαρες και παραμένουν αντικείμενο διαμάχης των ειδικών. Η ίδια ασάφεια υπάρχει και για τον μεγάλο αντίπαλό του, Μεγάλο Βασιλιά της Περσίας Δαρείο Γ'. Αυτό οφείλεται φυσικά στην ποιότητα των ιστορικών πηγών που έχουμε στη διάθεσή μας, ένα γνωστό πρόβλημα για τη μελέτη της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου. Ο Αλέξανδρος και ο Δαρείος συγκρούστηκαν σε τρεις μεγάλες μάχες που σφράγισαν την τύχη της Περσικής Αυτοκρατορίας: στον Γρανικό, στην Ισσό και στα Γαυγάμηλα. Από τις τρεις, τα Γαυγάμηλα ήταν η τελευταία και συνεπώς η πλέον αποφασιστική. Παρόλα ταύτα, η ανασύσταση όχι μόνο της μάχης, αλλά και των γεγονότων που οδήγησαν σε αυτή παραμένουν ασαφή.

Ένα από κομβικά σημεία που συσκοτίζουν οι πηγές μας είναι η ακριβής θέση στην οποία διεξήχθη η μάχη. Παρόλο που εκ πρώτης όψεως αυτό είναι το λιγότερο από τα σημαντικά προβλήματα που έχουν οι πηγές μας, είναι ιδιαίτερα κρίσιμο, γιατί μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις επιλογές που διέθεταν οι δύο στρατηγοί κατά τη διάρκεια της εκστρατείας που σφράγισε τη μοίρα μιας μεγάλης αυτοκρατορίας. Η ανακοίνωσή μου θα συνδυάσει μια επισκόπηση των σχετικών πηγών, όχι κατ' αποκλειστικότητα Ελληνικών και Λατινικών, με κάποια προκαταρκτικά συμπεράσματα από την επίσκεψή μου κατά το έτος 2011 στο Ερμπίλ του σημερινού Βόρειου Ιράκ, στην ευρύτερη περιοχή του οποίου διεξήχθη η μάχη, σε μια προσπάθεια για την επανεξέταση ενός παλιού προβλήματος, ενός από τα πολλά που παρουσιάζει η ιστορική μελέτη του Αλεξάνδρου.

**Gold as a Means of Exchange in the Near East
during the Late Bronze Age**

The use of metals for rendering goods and services in pre-coinage Mesopotamia was of rather extensive practice. Among the metals that served as a standard of value, silver and gold particularly stand out, especially when the latter replaced the former, causing a disruption of more than one millennium of continuous use.

The aim of this presentation is to introduce the meaning of ‘money’ and what was considered as such, during the pre-coinage Mesopotamia of the LBA, especially in reference to the use of silver and its replacement with gold during the Kassite period. A description of the economic history and institutions of the aforementioned society will be provided, and in order to do so there will be a short presentation of the chronological-historical framework. Moreover, a special reference to the Amarna diplomatic correspondence will be made, the letters of which yield interesting information pertaining to this ‘golden interval’ the Kassite kings imposed.

**Ο χρυσός ως μέσο συναλλαγής στη Μεσοποταμία
κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού**

Στις προ-νομισματικές κοινωνίες της αρχαίας Μεσοποταμίας η χρήση των μετάλλων για την αντιστοιχία προϊόντων και υπηρεσιών ήταν εξαιρετικά δημοφιλής. Ανάμεσα στα μέταλλα που λειτούργησαν ως αξιακή μονάδα, ξεχωριστή θέση καταλαμβάνουν ο άργυρος και ο χρυσός, ιδιαίτερα δε όταν ο τελευταίος διέκοψε και αντικατέστησε την αδιάλειπτη για περισσότερο από μία χιλιετία χρήση του πρώτου στη νότια Μεσοποταμία τον 14^ο και 13^ο αι. π.Χ. Κατά την περίοδο αυτή ο χρυσός καθίσταται η βασική σταθερά αξία και το κύριο μέσο συναλλαγής για τους Κασσίτες ηγεμόνες της Βαβυλωνίας, οι οποίοι επίμονα επιδεικνύουν μια ιδιαίτερη προτίμηση προς το μέταλλο αυτό.

Σκοπός αυτής της ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει την έννοια του «χρήματος» στην προ-νομισματική Μεσοποταμία της ΥΕΧ, κυρίως σε ό,τι αφορά τη χρήση του αργύρου και την αντικατάστασή του από το χρυσό. Θα γίνει αναφορά στην οικονομική ιστορία και τους θεσμούς της συγκεκριμένης κοινωνίας. Για το λόγο αυτό θα επιχειρηθεί μια σύντομη παρουσίαση του χρονολογικού-ιστορικού πλαισίου της εποχής. Επίσης ειδική μνεία θα γίνει στη διπλωματική αλληλογραφία της Amarna, από τις επιστολές της οποίας προκύπτουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες ως προς αυτό το «χρυσό μεσοδιάστημα» που επέβαλαν οι Κασσίτες ηγεμόνες.

The temple of Asclepios in Lissos

The city of ancient Lissos is situated in the bay and valley of Saint Kirkos (Kirykos), between Paliochora and Sougia, on the south shore of Crete. The ruins of the ancient water break, a Roman theatrical structure, a bath complex, tombs, byzantine churches and chapels stand in the site, which is now protected by the Greek Ministry of Culture and Tourism. Among these ruins survive the remains of the famous sanctuary of Asclepios, the actual epicenter of life in ancient Lissos. The sanctuary, which is located in the outlet of the canyon and comprises of a number of spaces and small plateaus on a series of retaining walls, was excavated in the decade of the 1950's by archaeologist Nicolaos Platon.

The small temple of the god lacked a portico; the main theme of the façade must have been the monumental door. The interior included a screened space before the pedestal of the cult statue, a low 'bench' against the three walls of the cella and a mosaic floor which could have been laid during a late stage of development.

The ionic door frame with the voluted consoles was unusually combined with the doric wall entablature above it. Certain details of the door frame's decoration also occur in Alexandria and Cyrene, Libya. Our team documented in detail the *in situ* remains, a large number of the entablature blocks and the life size relief shield in the tympanon wall of the pediment. It is established that the latter has an unusually – within the context of Greek architecture- steep gradient. The moldings and the proportions of the entablature betray progressive trends and simplification of elements all of which commonly occur after the 3rd century B.C. More exotic forms found in the sanctuary seem to have been designed under the influence of Egypt's artistic sphere.

Ο ναός του Ασκληπιού στη Λισσό

Η πόλη της αρχαίας Λισσού βρίσκεται στον κόλπο και την κοιλάδα του Άη Κυρκού (Άγιος Κήρυκος), ανάμεσα στην Παλιόχωρα και τη Σούγια, στη νότια ακτή του Νομού Χανίων. Στον χώρο αυτό, που σήμερα είναι προστατευμένος από το ΥΠΠΟΤ, διατηρείται ο ερειπιώνας θεατρικής κατασκευής της ρωμαϊκής εποχής, αρχαίος κυματοθραύστης, τάφοι, συγκρότημα λουτρών, τα λείψανα παλαιοχριστιανικών βασιλικών και νεότερα ξωκκλήσια. Το επίκεντρο της ζωής στην Λισσό ήταν το διάσημο ιερό του Ασκληπιού, που ανέσκαψε ο αρχαιολόγος Νικόλαος Πλάτων την δεκαετία του 1950. Το ιερό βρίσκεται στον βάθος της κοιλάδας, κοντά στο στόμιο του φαραγγιού, και αποτελούνταν από σύνολο χώρων και μικρών πλατειών σε σειρά ανδρήρων.

Ο μικρός σηκός του θεού στερείται πρόστασης κιόνων και το κύριο θέμα στην πρόσοψη θα ήταν η μνημειακή θύρα. Στο εσωτερικό υπήρχε φράγμα εμπρός από το βάθρο του λατρευτικού αγάλματος, χαμηλό 'έδρανο' που έτρεχε στις τρεις πλευρές του σηκού και μωσαϊκό δάπεδο που είναι δυνατό να ανήκει σε ύστερη φάση του ιερού. Το ιωνικό θύρωμα με τις παρωτίδες συνδυάζεται κατά τρόπο ασυνήθιστο με τον υπερκείμενο δωρικό θριγκό. Οι λεπτομέρειες του περιθύρου απαντούν στην αρχιτεκτονική της Αλεξάνδρειας και της Κυρήνης. Από τα πολλά διάσπαρτα μέλη έγινε επίσης δυνατή η λεπτομερής καταγραφή του επίτοιχου δωρικού θριγκού και της ανάγλυφης ασπίδας φυσικού μεγέθους στο τύμπανο του αετώματος. Διαπιστώνεται ότι το τελευταίο έχει ασυνήθιστα μεγάλη κλίση. Τα κυμάτια και οι αναλογίες του θριγκού παρουσιάζουν προοδευτικές διαθέσεις και απλοποιήσεις που απαντούν μετά τον 3^ο αιώνα π.Χ. Άλλες εξωτικές μορφές στο ιερό προδίδουν επιρροή της καλλιτεχνικής σφαίρας της Αιγύπτου.

The archaeological site of the alleged “Roman baths” in Rafina.

Data and perspectives

This is the first presentation of a new project of collaboration between the Department of History and Archaeology of the University of Athens and the 2nd Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities. The site known as “Roman baths” is located at the entrance of the modern town of Rafina and was partly excavated, mainly in the decade of 1970 by the 2nd Ephorate which consequently proceeded to the necessary expropriation of the area.

By that time Roman bathing installations (*balneum*) were brought to light in the centre of the site, while test trenches around the partly excavated building revealed more architectural remains which apparently belong to an extensive complex, possibly a large rural villa.

The excavated parts of the *balneum* are preserved to a considerable height and include cisterns, paved areas, an underground arched corridor (*cryptoporticus*), while in the areas of the warm baths (*caldarium*) more than one architectural phases dated till the very Late Antiquity have been testified. Moreover, east of the bath an olive press indicates the presence of rural installations, while a ceramic kiln is documented at the north part of the site.

The first campaign, in 2012, was of a preliminary character and focused mainly in seeking, identifying and organizing information and data of the old excavation. The initial topographical and excavation plans have been corrected, unified and incorporated in a grid. Meanwhile, the conservation team prepared urgent restoration interventions for the excavated structures.

In 2013, this project will initiate a systematic campaign on the site with the purpose of bringing to light a promising *villa rustica* of the Late Roman era which will provide us with new information about settlements and many aspects of the social-economic life in eastern Attica during the transitional period that spans the time from the ancient world to the Christian era.

Ο αρχαιολογικός χώρος του λεγόμενου «Ρωμαϊκού Βαλανείου» στη Ραφήνα.

Δεδομένα και προοπτικές

Πρόκειται για την πρώτη παρουσίαση ενός νέου προγράμματος συνεργασίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας με τη Β΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Ο χώρος του λεγόμενου «Ρωμαϊκού Βαλανείου» βρίσκεται στην είσοδο της σημερινής πόλης της Ραφήνας και ανασκάφηκε μερικώς τη δεκαετία κυρίως του 1970 από τη Β΄ Εφορεία, η οποία προχώρησε στην απαλλοτρίωση του χώρου.

Αποκαλύφθηκε τότε μεγάλο τμήμα μίας λουτρικής εγκατάστασης (βαλανείου) ρωμαϊκών χρόνων στο κέντρο περίπου του οικοπέδου, ενώ σε δοκιμαστικές τομές εντοπίστηκαν λείψανα τοίχων στον γύρο χώρο, οι οποίοι ανήκουν σε ένα ευρύ οικοδομικό συγκρότημα, μάλλον μία μεγάλη αγροτική έπαυλη.

Σε σημαντικό ύψος διατηρούνται τα ανασκαμμένα τμήματα του λουτρού, που περιλαμβάνουν δεξαμενές, χώρους με πλακόστρωτα δάπεδα, χώρους υποκαύστων με υπόγειο θολωτό διάδρομο (*cryptoporticus*) για την εύρυθμη λειτουργία τους, ενώ στους χώρους του θερμού λουτρού (*caldarium*) η διαμόρφωση των λουτήρων προδίδει περισσότερες κατασκευαστικές φάσεις μέχρι την ύστερη αρχαιότητα. Ένα ελαιοτριβείο ανατολικότερα πιστοποιεί αγροτικές εγκαταστάσεις στο οικοδομικό συγκρότημα, ενώ ένας κεραμικός κλίβανος έχει εντοπισθεί στο βόρειο τμήμα του οικοπέδου.

Οι εργασίες το 2012 είχαν ένα προκαταρκτικό χαρακτήρα και αφορούσαν την αναζήτηση, ταυτοποίηση και πρώτη επεξεργασία των δεδομένων των παλαιών ανασκαφών (αποδελτίωση και μελέτη των ημερολογίων, ένταξη των αρχιτεκτονικών καταλοίπων σε ενιαίο σχέδιο, ορισμός κανάβου), αλλά και αντιμετώπισης επειγόντων προβλημάτων προστασίας και συντήρησης κυρίως των δαπέδων και των κονιαμάτων.

Το 2013 προγραμματίζεται η συστηματική έρευνα του χώρου με σκοπό την αποκάλυψη και μελέτη μίας αγροτικής έπαυλης των ρωμαϊκών – υστερορωμαϊκών χρόνων, που θα δώσει νέα στοιχεία για την οικιστική και κοινωνικό - οικονομική κατάσταση της ανατολικής Αττικής κατά τη μεταβατική περίοδο από τον αρχαίο στον χριστιανικό κόσμο, συγχρόνως δε έναν οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο προς όφελος και των σημερινών κατοίκων της περιοχής.

Victoria Kepetzi

**On the iconography of decorated table ware
of the middle Byzantine period**

In this paper an investigation of the iconography of decorated table ware is attempted. Although their number is limited we shall investigate the subjects depicted and their dissemination from Constantinople -where they were created- to provincial centres of production or to the periphery of the Byzantine Empire. The existence of iconographic subjects in common and the insertion of new ones, testify the liberty of choice by the creative artist, heavily depended on the economic and social factors of the period.

Βικτωρία Κέπετζη

**Παρατηρήσεις στην εικονογραφία επιτραπέζιων σκευών
της μεσοβυζαντινής περιόδου**

Στην ανακοίνωση επιχειρείται η διερεύνηση και ερμηνεία του διακόσμου που φέρουν επιτραπέζια σκεύη κατά την μεσοβυζαντινή περίοδο. Αν και ο αριθμός των πολυτελών αγγείων ή και κεραμικών που διασώζουν σκηνές είναι μικρός, επιχειρείται η αξιολόγηση του εικονογραφικού τους διακόσμου και της διάδοσης των θεμάτων που δημιουργούνται στη Κωνσταντινούπολη, σε πόλεις του Ελλαδικού χώρου ή της ευρύτερης περιφέρειας η οποία επηρεάζεται από τα βυζαντινά καλλιτεχνικά πρότυπα. Το ζήτημα τέλος της επιβίωσης κοινών θεμάτων αλλά και ο εμπλουτισμός τους με στοιχεία που δείχνουν ελευθερία στην επιλογή και προσωπική έκφραση υποδεικνύει την συνάρτηση των αντικειμένων αυτών της καθημερινής ζωής με τις ιστορικές συνθήκες και την κοινωνία που τα δημιούργησε.

Experimental workshop on ancient pottery

My current research focuses on a five-day experimental pottery workshop that recently took place at the Archaeological Museum of Thessaloniki (A.M.Th). The workshop was organised in collaboration with the “Association of Ceramists-Potters of Northern Greece” and the participation of undergraduate and postgraduate students from the Department of Archaeology of the Aristotle University of Thessaloniki (A.U.Th.). The goal was twofold, and more specifically:

a) The nonstandard form of education-familiarization of new archaeologists with pottery, which is the most common and numerous archaeological find. Specific shapes of local pottery were chosen, dating to the 7th and 6th c. BC, i.e. the era when the Kingdom of Macedonia was founded and developed. The students shaped, decorated, fired the pots in a kiln and attempted to use them, with very interesting results. The approach was purely experiential and combined archaeological knowledge with the technical expertise of modern potters. The participants’ positive response laid the ground for future projects of a similar nature. b) The second goal, and topic of my ongoing study, is archaeometric and aims towards the experimental investigation of issues of clay provenance and construction techniques of local pottery. Samples of the clay used were collected, along with soils from which it was created (they were extracted from the Pieria mountains and mixed in specific portions), as well as fired and unfired pots. In cooperation with the A.M.Th chemist, Christos Katsifas, we will monitor (qualitatively and quantitatively) the chemical structure of the raw materials used in the experimental workshop, as well as the changes that occurred during the process of pottery making.

The qualitative and quantitative results of the analyses will be grouped into “control groups” in order to check the validity of the grouping, given that we have knowledge of the initial clay soils. For the analysis of the vessels the following analytical techniques will be used at the A.M.Th Chemical Analysis Laboratory: 1) X-Ray Fluorescence (XRF), 2) Atomic Absorption Spectrometry (AAS). There is also the possibility, in association with the A.U.Th Faculty of Sciences, to apply the following analytical techniques: 3) Petrological study (polarizing microscope), 4) Scanning Electron Microscope (SEM) and, 5) X-Ray Diffraction (XRD). According to the above we will study the changes of structure that took place at the different stages of the experimental production of pottery and we will check the methodology that is followed to answer provenance questions.

Πειραματικό εργαστήριο αρχαίας κεραμικής

Ένα πενθήμερο πειραματικό εργαστήριο κεραμικής, που οργανώθηκε πρόσφατα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (Α.Μ.Θ), αποτελεί τον πυρήνα της τρέχουσας έρευνάς μου. Το εργαστήριο πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με τον «Σύλλογο Κεραμιστών-Αγγειοπλαστών Βορείου Ελλάδος» και με τη συμμετοχή προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης (Α.Π.Θ). Ο στόχος ήταν διπλός, και συγκεκριμένα:

α) η μη τυπική μορφή εκπαίδευσης-εξοικείωσης των νέων αρχαιολόγων με το πιο κοινό και πολυάριθμο αρχαιολογικό εύρημα, την κεραμική. Επιλέχθηκαν συγκεκριμένα σχήματα τοπικών αγγείων του 7ου και 6ου αι. π.Χ., δηλαδή της εποχής που ιδρύθηκε και αναπτύχθηκε το Βασίλειο της Μακεδονίας, τα οποία οι φοιτητές έπλασαν, διακόσμησαν, έψησαν στον κλίβανο και δοκίμασαν να χρησιμοποιήσουν με πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Η προσέγγιση ήταν καθαρά βιωματική και συνδύασε την αρχαιολογική γνώση με την τεχνική εμπειρία των σύγχρονων κεραμιστών. Η θερμή ανταπόκριση των εκπαιδευόμενων έθεσε τις βάσεις για τη συνέχιση ανάλογων εγχειρημάτων στο μέλλον. β) ο δεύτερος στόχος, και αντικείμενο της τρέχουσας έρευνάς μου, είναι αρχαιομετρικός και αποσκοπεί στην πειραματική διερεύνηση ορισμένων ζητημάτων σχετικά με την προέλευση του πηλού και τις τεχνικές κατασκευής της εγχώριας κεραμικής. Κρατήθηκαν δείγματα του πηλού που χρησιμοποιήσαμε, των αργιλοχωμάτων από τα οποία κατασκευάστηκε (εξορύχθηκαν στα Πιέρια και αναμίχθηκαν σε συγκεκριμένες αναλογίες), καθώς και άψητων και ψημένων αγγείων. Σε συνεργασία με τον χημικό του Α.Μ.Θ κ. Χρήστο Κατσιφα θα προσπαθήσουμε να συσχετίσουμε (ποιοτικά και ποσοτικά) τη χημική δομή των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν στο πειραματικό εργαστήριο, καθώς και των αλλαγών που αυτή έχει υποστεί κατά τη διαδικασία κατασκευής των αγγείων.

Τα ποιοτικά και ποσοτικά αποτελέσματα των αναλύσεων θα ομαδοποιηθούν σε «ομάδες ελέγχου», έτσι ώστε -με δεδομένο ότι γνωρίζουμε τα αρχικά αργιλοχώματα- να ελέγξουμε την ορθότητα της ομαδοποίησης. Για την ανάλυση των κεραμικών θα εφαρμοστούν στο εργαστήριο χημικών αναλύσεων του Α.Μ.Θ: 1) Φασματοσκοπία φθορισμού ακτίνων Χ (XRF: X-Ray Fluorescence), 2) Φασματοσκοπία ατομικής απορρόφησης (AAS: Atomic Absorption Spectrometry). Υπάρχει επίσης η δυνατότητα, σε συνεργασία με την σχολή Θετικών Επιστημών του Α.Π.Θ, η εφαρμογή: 3) Πετρογραφικής ανάλυσης (πολωτικό μικροσκόπιο), 4) Ηλεκτρονικής μικροσκοπίας (ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης), και 5) Περιθλασης ακτίνων Χ (XRD: X-Ray Diffraction). Με βάση τα παραπάνω θα μελετηθούν οι μεταβολές δομής που έλαβαν χώρα στα διάφορα στάδια κατασκευής των εγχώριων κεραμικών και η μεθοδολογία που ακολουθείται για να απαντηθούν ερωτήματα προέλευσης και σύστασης του πηλού.

**Archaeological Research in Tell Nader and Tell Baqrta
in the Kurdistan Region of North Iraq**

Since 2011 the Department of History and Archaeology of the University of Athens is conducting a systematic excavation in Tell Nader, a site that is located at the fringes of the city of Erbil (ancient Arbela) in the Kurdistan Region of Iraq. Tell Nader was inhabited mainly during the Ubaid period (in particular late 5th mill. B.C.), although the site remained in use until the early 1st mill. B.C. For the time being, this is the only Ubaid site that is being systematically excavated in northeastern Mesopotamia.

In addition, our Faculty secured an excavation permit also for the particularly big site Tell Baqrta, which is located ca. 28 km. south of Erbil. It is very probable that this was the seat of the kingdom of Qabra (3rd mill. B.C.), and also the Neoassyrian city Baqarru (early 1st mill. B.C.). Together with its lower city, where a survey was conducted during 2012, this site is one of the largest in the Near East, larger even than the city of Ebla in Syria. For this reason, Tell Baqrta is a site of particular archaeological and historical interest.

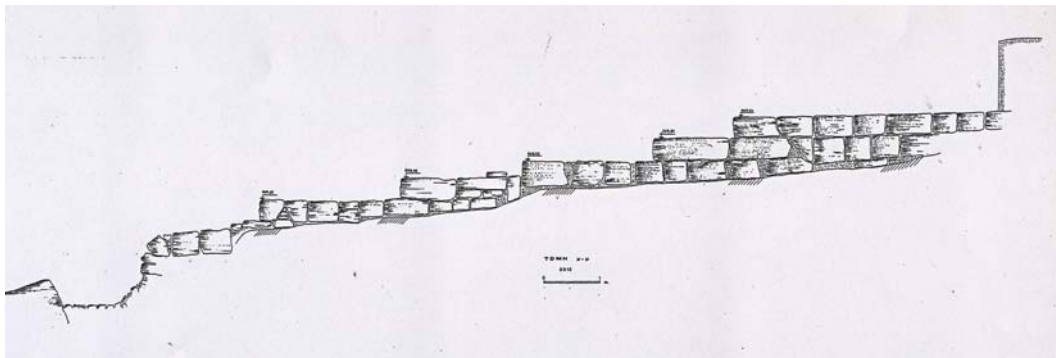
Η αρχαιολογική έρευνα στις θέσεις Tell Nader και Tell Baqrta στην Περιφέρεια Κουρδιστάν του βορείου Ιράκ

Από το 2011 το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας πραγματοποιεί συστηματική ανασκαφή στην θέση Tell Nader, η οποία βρίσκεται στο Ερμπίλ (τα αρχαία Αρβηλα) στην Περιφέρεια Κουρδιστάν του Ιράκ. Πρόκειται για μία θέση που κατοικήθηκε κυρίως κατά την περίοδο Ubaid (ύστερη 5^η χιλιετία), αν και ο συγκεκριμένος χώρος συνέχιζε να χρησιμοποιείται μέχρι και την πρώτη 1^η χιλιετία π.Χ. Πρόκειται για την μοναδική συστηματική ανασκαφή σε θέση περιόδου Ubaid στην εν λόγω περιοχή.

Παράλληλα, το Τμήμα μας εξασφάλισε άδεια πραγματοποίησης ανασκαφής σε μία ιδιαίτερα μεγάλη θέση, το TellBaqrta, η οποία βρίσκεται 28 χιλ. νότια του Ερμπίλ. Πιθανώς πρόκειται για την έδρα του βασιλείου Qabra της 3^{ης} χιλιετίας και την νεοασσυριακή πόλη Baqarru (πρώτη 1^η χιλιετία π.Χ.). Το συγκεκριμένο Tell μαζί με την κάτω πόλη, όπου πραγματοποιήθηκε επιφανειακή έρευνα το 2012, αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες αρχαιολογικές θέσεις της Εγγύς Ανατολής, μεγαλύτερη ακόμη και από την πόλη Ebla της Συρίας. Γι' αυτόν τον λόγο παρουσιάζει ιδιαίτερο αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον.

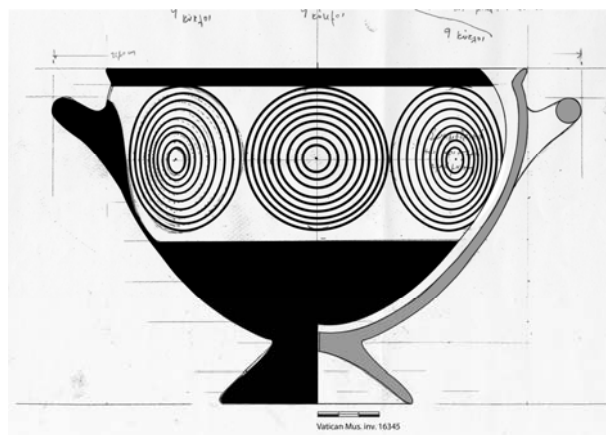
Tenos- Xobourgo 2011-2012

During the last two years (2011-2012) excavations at Xobourgo focused to the east of the open-air “Pro-cyclopean” sanctuary, where a long, stepped structure was revealed. The structure, which was established on bedrock, was crossing vertically terrace A (squares Λ8, Λ9, K9) ascending to terrace D higher up. It seems to belong to the inner side of a small gate and it offers valuable information on the history of the fortification and the settlement.

Cross-section of the stepped structure

Work in the museum concentrated on old finds. The Geometric vases from Kontoleon’s excavations were catalogued, cleaned, restored and photographed. They are studied for a publication that will handle the geometric pottery from the unpublished grave groups of Tenos. To them is also included a group of vases “from Tenos” formerly in a private European collection and now in the Vatican Museum.

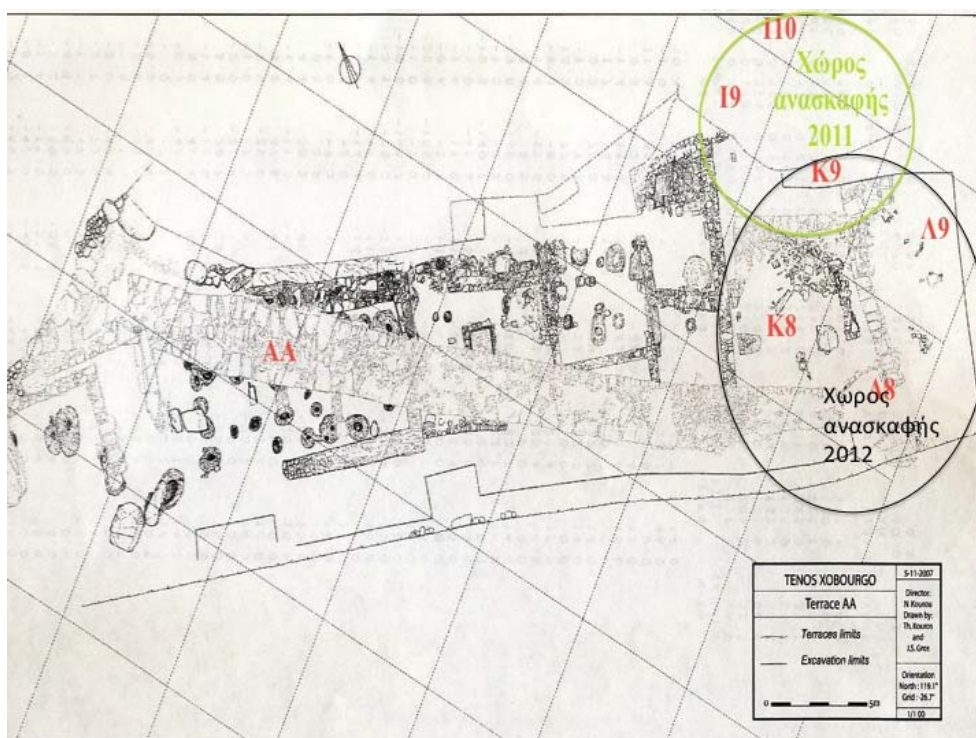

Vase in the Vatican Museum

Τήνος-Ξώμπουργο 2011-2012

Κατά τα δύο τελευταία έτη 2011-2012 η έρευνα στο Ξώμπουργο της Τήνου επικεντρώθηκε στην ανατολική πλευρά του ανδρήρου ΑΑ, όπου το πρώιμο υπαίθριο ιερό, το επωνομαζόμενο “Προκυκλώπειο ιερό”, με στόχο τη διερεύνηση της βαθμιδωτής κατασκευής που φαίνεται ότι οριοθετούσε στα ανατολικά τον χώρο του ιερού. Η κατασκευή ξεκινούσε από το τείχος ΑΑ και διέσχισε από τα ΝΔ προς τα ΒΑ τα τετράγωνα Λ8, Λ9, Κ9. Η ανασκαφή της έδειξε ότι πρόκειται για την εσωτερική πλευρά πυλίδας που οδηγούσε εντός του οικισμού στο άνδηρο D υψηλότερα. Η διαμόρφωση και οι φάσεις της πυλίδας παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία της οχύρωσης και του οικισμού.

Παράλληλα συνεχίστηκε στο μουσείο η μελέτη των παλαιών ευρημάτων. Συγκεντρώθηκαν, καθαρίστηκαν, συντηρήθηκαν και μελετήθηκαν όλα τα γεωμετρικά αγγεία των παλαιών ανασκαφών προκειμένου να περιληφθούν σε σχετική μελέτη που ετοιμάζεται. Στη μελέτη αυτή περιλαμβάνονται και μερικά αγγεία “από την Τήνο” που ανήκαν σε ευρωπαϊκή ιδιωτική συλλογή, η οποία κατέληξε στο μουσείο του Βατικανού στη Ρώμη.

**Industries lithiques et outils taillés :
recherches récentes et résultats**

L'enseignement systématique depuis 2008 dans le cadre du séminaire ΣΑ 10 « Industries lithiques et outils taillés préhistoriques » d'une nouvelle spécialité qui concerne les industries préhistoriques de la pierre taillée, a permis non seulement de former de nombreux étudiants mais aussi de reformuler la problématique et de définir les objectifs et les axes méthodologiques de la recherche en Grèce sur un axe diachronique. Dans le cadre de cette communication nous présenterons les résultats des recherches récentes entreprises par les auteurs sur des collections lithiques assignées au Paléolithique récent, au Néolithique et à l'Age du Bronze. Il s'agit des assemblages de la grotte de Grava (PR) et du site de Sidari (N), à Corfou, de Dikili Tash à Philippes (N), de grottes de Sarakinos en Béotie et d'Alepotrypa à Diros (N) puis des sites de Zapani Kerateas (BA) et de Koukonissi de Limnos (BM). Seront abordées ici des questions comme celle de l'approvisionnement et de la circulation des matières premières lithiques ainsi que de l'utilisation des techniques pour la production de l'outillage tout en soulignant la contribution de ces recherches à l'étude du comportement et de l'organisation économique et sociale des groupes humains.

**Προϊστορικές λιθοτεχνίες και λίθινα εργαλεία :
σύγχρονες έρευνες και αποτελέσματα**

Η συστηματική διδασκαλία από το 2008 και εξής, στα πλαίσια του ΣΑ 10 «Προϊστορικές λιθοτεχνίες και λίθινα εργαλεία», ενός γνωστικού αντικειμένου που αφορά τις προϊστορικές εργαλειοτεχνίες από λαξευμένο λίθο, επέτρεψε όχι μόνο την κατάρτιση πολλών φοιτητών σε αυτό το νέο γνωστικό αντικείμενο αλλά και τον επαναπροσδιορισμό της ερευνητικής προβληματικής, των στόχων της έρευνας και της μεθοδολογίας της στα γεωγραφικά πλαίσια του ελλαδικού χώρου σε διαχρονικό άξονα. Στην παρούσα ανακοίνωση θα αναφερθούμε σε αναληφθείσες σύγχρονες μελέτες που έγιναν από τις υπογράφουσες και που καλύπτουν αντιπροσωπευτικά το χρονολογικό φάσμα της Υστερης Παλαιολιθικής, της Νεολιθικής και της Εποχής του Χαλκού. Πρόκειται για τις λιθοτεχνίες από το σπήλαιο της Γράβας (ΥΠΕ) και το Σιδάρι (NE) στην Κέρκυρα, το Ντικιλί Τας Φιλίπων (NE), τα σπήλαια του Σαρακηνού Βοιωτίας και Αλεπότρυπας Διρού (NE) καθώς και από το Ζαπάνι Κερατέας (ΠΕΧ) και το Κουκονήσι της Λήμνου (ΜΕΧ). Θα συζητηθούν ζητήματα όπως αυτό της προμήθειας και διακίνησης των πρώτων υλών και της χρήσης των τεχνικών παραγωγής των εργαλείων, υπογραμμίζοντας παράλληλα τη συμβολή της μελέτης των λίθινων στη συνολική προσέγγιση της συμπεριφοράς καθώς και της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης των προϊστορικών ανθρώπινων ομάδων.

**La prospection archéologique
dans le bassin du Moyen Kalamas, Thesprotie : 2011-2013**

La prospection archéologique mise en route dans le bassin de Moyen Kalamas en Thesprotie par l'Université d'Athènes en collaboration avec la 32e Ephorie des antiquités préhistoriques et classiques, la 8e Ephorie des antiquités byzantines et l'Ecole Française d'Athènes est un programme de recherche sur 5 ans (2011-2015) dont l'objectif est la recherche du peuplement humain dans la partie septentrionale de la Thesprotie, une région qui n'avait pas fait à ce jour l'objet de recherches. Cette prospection s'inscrit dans une approche géoarchéologique puisqu'à travers la collaboration sur le terrain des archéologues et des géomorphologues, la reconnaissance systématique des formations du relief et l'étude de la dynamique géomorphologique est étroitement liée à la découverte des vestiges archéologiques et leur interprétation. La méthode utilisée sur le terrain est celle de la prospection intensive et l'enregistrement des données a été fait systématiquement avec l'utilisation d'un DGPS de TopCon. Au cours des deux premières années de la recherche a vu le jour un grand nombre d'artefacts lithiques et de tessons céramiques qui couvrent la période allant du Paléolithique jusqu'à la fin des temps historiques et au-delà. Ont été localisées également des sources primaires des matières premières lithiques ainsi que de nouveaux sites archéologiques qui viendront compléter la carte archéologique de la région et ont été reformulées des questions qui vont faire l'objet de la recherche à venir.

Γεωργία Κουρτέση-Φιλιππάκη, Γεώργιος Ρήγιнос[#], Antoine Chabrol[#], Δημήτρης Σακκάς[#]

**Αρχαιολογική έρευνα επιφανείας
στη λεκάνη του Μέσου Καλαμά Θεσπρωτίας : 2011-2013**

Η αρχαιολογική έρευνα επιφανείας που δρομολογήθηκε στην περιοχή του Μέσου Καλαμά Θεσπρωτίας από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και διεξάγεται σε συνεργασία με την ΛΒ΄ ΕΠΚΑ, τη 8^η ΕΒΑ και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών είναι ένα 5ετές πρόγραμμα (2011-2015) που αποσκοπεί στην διερεύνηση της ανθρώπινης κατοίκησης στο βόρειο τμήμα της Θεσπρωτίας, μιας περιοχής η οποία δεν είχε έως σήμερα αποτελέσει αντικείμενο έρευνας. Η έρευνα εγγράφεται σε μια γεωαρχαιολογική προσέγγιση εφόσον, μέσα από την συνεργασία στο πεδίο αρχαιολόγων και γεωμορφολόγων, η συστηματική αναγνώριση του ανάγλυφου και η μελέτη της γεωμορφολογικής δυναμικής συνδέεται στενά με τον εντοπισμό των αρχαιολογικών ευρημάτων και την ερμηνεία τους. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στο πεδίο είναι αυτή της εντατικής έρευνας επιφανείας (intensive survey) και η καταγραφή των δεδομένων έγινε συστηματικά με τη χρήση ενός DGPS της TopCon. Κατά τις δύο πρώτες ερευνητικές περιόδους ήρθε στο φώς ένα πλήθος λίθινων τέχνηργων και οστράκων κεραμικής τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ χρονολογικό φάσμα, από την Παλαιολιθική εποχή έως το τέλος των Ιστορικών Χρόνων και μεταγενέστερα. Εντοπίστηκαν, επίσης, πρωτογενείς πηγές των λίθινων πρώτων υλών καθώς και νέες θέσεις, οι οποίες έρχονται να συμπληρώσουν τον αρχαιολογικό χάρτη της περιοχής, και επαναπροσδιορίστηκαν ερωτήματα τα οποία θα αποτελέσουν αντικείμενο της έρευνας στη συνέχεια.

**The *Man of Sorrows* from Byzantium
to West-European Art and to Cretan Painting**

The byzantine iconographic subject known as *Άκρα Ταπείνωσις* or the *Man of Sorrows* represents Christ in bust, dead but standing, his head tilted to his shoulder, arms parallel to his sides and often folded onto his stomach. The wounds from the nails of the Crucifixion are visible on his hands, blood flows from his lance-pierced side and the main organ of his martyrdom, the cross, is behind him. The mourning Mother of God and St. John the Evangelist sometimes flank Jesus.

This representation of the Lord, despite its apparent simplicity, was charged with complex symbolisms ever since its creation, in the Middle Byzantine period. It seems that portable icons with the said composition became an object of veneration and were used in processions during religious services related to the Holy Passion. Lending itself to multiple interpretations, the theme was considered appropriate in order to be used within various contexts, acquiring a liturgical, Eucharistic, devotional or funereal character, according to the case. Furthermore, other underlying meanings are suggested by particular details. From Byzantium the subject passed to the Medieval West, where it underwent a new evolution in the art of central and northern Italy; it was afterwards disseminated widely, under many iconographic variations, in West-European art as a whole.

The aim of the paper is to trace the course of this iconographic subject from the Byzantine tradition to western repertoire, and its re-introduction to early Cretan icon painting, where it appears as a kind of a counter-loan, with elements from late Medieval or early Renaissance art. Remarkable Cretan painters of the fifteenth century, like Anghelos (Acotantos) and Nikolaos Tzafouris rendered this theme, which was also depicted on numerous unsigned icons. The evolution of the subject in the mixed cultural and artistic environment of Venetian Crete is studied. Different variations of it are examined and an attempt is made to interpret its meaning within the context of its use. On the other hand, the possible role of the Cretan literary production of the period concerning the diffusion of the subject in Cretan art and society is also investigated.

**Η Άκρα Ταπείνωση από το Βυζάντιο
στη δυτικοευρωπαϊκή τέχνη και στην κρητική ζωγραφική**

Το βυζαντινό εικονογραφικό θέμα το γνωστό ως *Άκρα Ταπείνωση* παριστάνει τον Χριστό στηθαίο, νεκρό αλλά όρθιο, με την κεφαλή κεκλιμένη, τους βραχίονες παράλληλους προς τα πλευρά ή, συχνά, διπλωμένους επάνω στο στομάχι. Οι πληγές από τα καρφιά της Σταύρωσης είναι φανερές στις άκρες χείρες του Κυρίου, ενώ από τη λογχοσμένη πλευρά του αναβλύζει αίμα. Το κύριο όργανο του μαρτυρίου του, ο σταυρός, υψώνεται πίσω του. Η Παναγία και ο Ιωάννης ο Θεολόγος πλαισιώνουν ενίοτε τον Ιησού.

Η παράσταση, παρά τη φαινομενική απλότητά της, φορτίστηκε με σύνθετους συμβολισμούς από την αρχή της δημιουργίας της, η οποία ανάγεται στους μεσοβυζαντινούς χρόνους. Εικόνες με τον Χριστό σε αυτόν τον τύπο φαίνεται ότι αποτελούσαν αντικείμενο προσκύνησης και λιτανείας στη διάρκεια ακολουθιών σχετικών με το θείο Πάθος. Ευεπίφορο σε πολλαπλές ερμηνείες, το θέμα χρησιμοποιήθηκε σε διάφορα νοηματικά πλαίσια, αποκτώντας, κατά περίπτωση, λειτουργικό, ευχαριστιακό, λατρευτικό ή νεκρικό χαρακτήρα, ενώ ορισμένες λεπτομέρειες ενέχουν υπαινιγμούς που οδηγούν σε άλλες προεκτάσεις. Από το Βυζάντιο το θέμα πέρασε στη μεσαιωνική Δύση, όπου έλαβε νέα εξέλιξη στην τέχνη της κεντρικής και της βόρειας Ιταλίας, γνωρίζοντας στη συνέχεια εξαιρετική διάδοση, σε διάφορες εικονογραφικές παραλλαγές, σε όλη τη δυτικοευρωπαϊκή τέχνη.

Η ανακοίνωση έχει σκοπό να ιχνηλατήσει την πορεία του εικονογραφικού αυτού θέματος από τη βυζαντινή παράδοση στη δυτική παρακαταθήκη και την επαναφορά του στην πρώιμη κρητική ζωγραφική εικόνων, όπου αυτό εμφανίζεται ως είδος αντιδανείου, με στοιχεία από την ύστερη μεσαιωνική ή την πρώιμη αναγεννησιακή τέχνη. Αξιόλογοι Κρητικοί ζωγράφοι του δέκατου πέμπτου αιώνα, όπως ο Άγγελος (Ακοτάντος) και ο Νικόλαος Τζαφούρης, απέδωσαν την παράσταση αυτή, η οποία επίσης παρατηρείται σε πλήθος ανυπόγραφων φορητών εικόνων. Παρακολουθείται η εξέλιξη του θέματος στο μεικτό πολιτισμικό και καλλιτεχνικό περιβάλλον της Κρήτης της βενετικής περιόδου, εξετάζονται οι διάφορες παραλλαγές του και γίνεται προσπάθεια ερμηνείας του στο εκάστοτε πλαίσιο της χρήσης του. Επιπλέον, διερευνάται ο πιθανός ρόλος της κρητικής λογοτεχνικής παραγωγής της εποχής στη διάδοση του θέματος στην κρητική κοινωνία και τέχνη.

Is cultural heritage a public asset?

The question ‘who owns cultural heritage’, even if flamboyant and at some point misleading, has been most common in the bibliography from the 1980’s onwards. Different views rotating around the national and international legal context, the role of archaeologists, the practices of museums, ethics and politics, the necessity of including the public and difficulties encountered in the process has been thrown on the table supporting individual, international and most commonly national ownership over heritage, in favour of the citizens of a country.

The prevalence of mass production and mass democracy in the contemporary, globalised environment affects, among others, cultural heritage making it importable to economically productive (i.e. sustainable) processes, gradually eluding state control in favour of private organisations. The public, in this frame, even if declared as the main ‘owner’ of cultural heritage is degraded to a mere ‘visitor’ of intelligible sites, cut away from any possible, creative dialogue with it.

This paper, based on parts of my PhD thesis, works on the public character of cultural heritage through its social and cultural values, as it can be observed in the current conditions of economic depression and various moves by communities reflecting ownership rights and contrasting identities on the monuments.

Είναι η πολιτιστική κληρονομιά δημόσιο αγαθό;

Το ερώτημα σε ποιον ανήκει η πολιτιστική κληρονομιά, αν και μάλλον επιδεικτικό και παραπλανητικό, είναι από τα πλέον διάσημα της βιβλιογραφίας, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1980 και εξής. Ένα σύνολο από απόψεις που περιστρέφονται γύρω από το εθνικό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο, το ρόλο των αρχαιολόγων, τις πρακτικές των μεγάλων μουσείων, θέματα ηθικής και πολιτικής, την αναγκαιότητα της συμμετοχής του κοινού και τις πρακτικές δυσκολίες που αντιμετωπίζονται έχουν ριχθεί στο τραπέζι υποστηρίζοντας ατομικές, διεθνείς και κυρίως εθνικές θέσεις ιδιοκτησίας, προς όφελος των πολιτών της κάθε χώρας.

Η επικράτηση των όρων της μαζικής παραγωγής και μαζικής δημοκρατίας στη σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον έχει σαν αντίκτυπο, ανάμεσα στα άλλα, την ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς σε οικονομικά παραγωγικές (βιώσιμες καθώς λέγονται) διαδικασίες, που σταδιακά εκφεύγουν του κρατικού ελέγχου προς όφελος ιδιωτικών φορέων. Στο ίδιο πλαίσιο, το κοινό, αν και υποτιθέμενος 'ιδιοκτήτης' του συλλογικού παρελθόντος, υποβιβάζεται στη μειονεκτική θέση του επισκέπτη -ελλιπώς ερμηνευμένων θέσεων- έναντι αντιτίμου, αποκοπτόμενο από οποιοδήποτε πιθανό, δημιουργικό διάλογο με την πολιτιστική 'του' κληρονομιά.

Η ανακοίνωση αυτή, στηριζόμενη σε τμήματα της διατριβής του γράφοντος, ασχολείται με το δημόσιο χαρακτήρα της πολιτιστικής κληρονομιάς από τη σκοπιά της κοινωνικής και πολιτιστικής της αξίας, έτσι όπως διαγράφεται στις παρούσες συνθήκες οικονομικής ύφεσης και δραστηριοποίησης διαφόρων κοινοτήτων που αναγνωρίζουν στα μνημεία ένα σύνολο από δικαιώματα χρήσης και αποκλίνουσες ταυτότητες.

Eleni Mantzourani, Elena Zavvou[#], Athanassios Themou[#], Giorgos Vavouranakis

**Elafonissos before and after 2009:
old and new archaeological finds**

Contemporary Elafonissos is identified with “*Óvov γνάθο*” of Antiquity. The archaeological research taken place in the end of the decade of 1950 had been limited to an extensive archaeological survey which had covered a narrow coastal zone at the northern end of the island, where the modern settlement of Elafonissos lies, as well as parts of its western and southern sides. In this latter region a limited trial excavation, the only one so far known on the island, had been conducted. During the intensive archaeological survey in the area of modern Neapolis and part of Elafonissos, started in 2009 onwards by the National and Kapodistrian University of Athens in collaboration with the E' Ephorate, a broad coastal zone in the western part of the island alongside with an inland zone have been investigated for the first time. The survey has brought to light significant finds of Early Helladic, Mycenaean and historical times as well as architectural remains of the Classical, Hellenistic and Roman periods which contribute to the reconstruction of the history of the island and its use in different chronological eras.

Ελένη Μαντζουράνη, Έλενα Ζαββού[#], Αθανάσιος Θέμος[#], Γιώργος Βαβουρανάκης

**Η Ελαφώνησος πριν και μετά το 2009:
παλαιά και νέα αρχαιολογικά ευρήματα**

Η σημερινή Ελαφώνησος ταυτίζεται με τη χερσόνησο "Ονου Γνάθο" της αρχαιότητας. Η αρχαιολογική έρευνα της περιοχής στα τέλη της δεκαετίας του 1950 είχε περιοριστεί στην μη λεπτομερή έρευνα επιφανείας που κάλυπτε μια στενή παραλιακή ζώνη κυρίως στο βόρειο άκρο του νησιού, όπου και ο σύγχρονος οικισμός της Ελαφονήσου, καθώς και σε τμήματα της δυτικής και νότιας πλευράς. Στην τελευταία αυτή περιοχή έχει διενεργηθεί και η μοναδική μέχρι σήμερα γνωστή και πολύ περιορισμένης έκτασης ανασκαφή με τη μέθοδο των δοκιμαστικών τομών. Στο πλαίσιο της Έρευνας Επιφανείας της περιοχής των αρχαίων Βοιών (σύγχρονης κώμης της Νεάπολης και μέρους της Ελαφονήσου) στο νότιο άκρο της Λακωνίας ερευνήθηκε με τη μέθοδο της λεπτομερούς έρευνας επιφανείας, από το έτος 2009 και εξής, μια πλατειά παράκτια ζώνη στη δυτική πλευρά του νησιού και για πρώτη φορά μια "μεσόγειος" περιοχή. Η έρευνα απέδωσε σημαντικά ευρήματα των πρωτοελλαδικών, μυκηναϊκών και των ιστορικών χρόνων καθώς και αρχιτεκτονικά λείψανα των κλασικών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων που βοηθούν στην ανασύνθεση της ιστορίας του νησιού και στη χρήση του στις διάφορες εποχές.

**The tradition of pottery decoration in the neolithic period,
according to evidence from the Cave of Sarakenos in Kopais**

The excavation in the cave of Sarakenos, in Kopais, constitutes a major ongoing project on the prehistory of Greece. It is one of the largest excavated caves, with an uninterrupted stratigraphy from the Middle Palaeolithic and up to the Middle Helladic period.

From the neolithic deposits, a large group of finds has derived from intact layers, a rare feature in the case of cave excavations. Fixed features such as floors and hearths, allow the systematic examination of finds in combination with find places, and shed light on usual but also unusual, even unique, activities which had taken place in the area of the cave.

The research of caves comprises a substantial source of information on the neolithic period. Given that some of the most important excavations were executed under rescue or test scope, whereas some other considerably long ago, it is nowadays even more crucial to reexamine activities within these places but also in their rural context, extrapolating from the structured space of a built settlement.

Decorated pottery is a product of technological and ideological tradition, and as such it is indicative element and product of intercourse between groups on both local and extra- local level. The study of the material from the cave may posit a reference point for the correlation of geographically and/or chronologically isolated sites, and expose changing practices and ideological influences, in the course of a long time span in central Greece. Furthermore, it allows not only to monitor the formation of this tradition but also to proceed, to some extent, from the tangible material outcome of pottery- making to its ideological content.

**Η παράδοση της γραπτής κεραμικής κατά τη νεολιθική περίοδο,
με βάση τη γραπτή κεραμική από το σπήλαιο Σαρακηνού Κωπαΐδας**

Η ανασκαφή στο σπήλαιο Σαρακηνού, στην περιοχή της Κωπαΐδας, αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές νεολιθικές ανασκαφές σε εξέλιξη στη χώρα. Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα ανασκαμμένα σπήλαια, με συνεχή στρωματογραφία από τη Μέση Παλαιολιθική μέχρι και τη Μεσοελλαδική περίοδο.

Από τις επιχώσεις της νεολιθικής περιόδου προέρχεται πληθώρα κινητών ευρημάτων, από αδιατάρακτα στρώματα, χαρακτηριστικό σπάνιο για τα δεδομένα των σπηλαίων. Σταθερά ευρήματα όπως δάπεδα χρήσης και εστίες, επιτρέπουν τη μελέτη συνόλων σε συνδυασμό με το χώρο εύρεσης και αναδεικνύουν με τρόπο συστηματικό δραστηριότητες, συνήθειες και μη, έως και ενίοτε πρωτοφανείς, που έλαβαν χώρα εντός του σπηλαίου.

Η μελέτη των σπηλαίων έχει αποτελέσει βασική πηγή πληροφοριών για τη νεολιθική περίοδο, καθώς εντάσσονται στο περιβάλλον της υπαίθρου, ζωτικής σημασίας για τους αγροτοκτηνοτροφικούς πληθυσμούς της περιόδου. Δεδομένου ότι ορισμένα από τα πιο σημαντικά σπήλαια έχουν ανασκαφεί με σωστικό ή δοκιμαστικό τρόπο, ενώ από αρκετά άλλα μας χωρίζουν πολλές δεκαετίες έρευνας, είναι επιτακτική η επανεξέταση των ερμηνειών για τις δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα μέσα σε αυτά και έξω από τα πλαίσια του δομημένου χώρου ενός οικισμού.

Η γραπτή διακοσμημένη κεραμική αποτελεί προϊόν μιας τεχνολογικής και ιδεολογικής παράδοσης, και ως εκ τούτου, συνεκτικό στοιχείο και αποτέλεσμα συνδιαλλαγής μεταξύ πληθυσμών σε τοπικό και υπερ-τοπικό επίπεδο. Η μελέτη της διακόσμησης στο υλικό του σπηλαίου αποτελεί σημείο αναφοράς για την ανασύνταξη θέσεων χρονολογικά μεμονωμένων ή/και γεωγραφικά απομακρυσμένων, και αναδεικνύει τις μεταβαλλόμενες πρακτικές και ιδεολογικές τάσεις και επιρροές, κατά τη διάρκεια μιας μακράς περιόδου στην κεντρική ηπειρωτική χώρα. Ταυτόχρονα, επιτρέπει όχι μόνο να περιγράψουμε τον τρόπο διαμόρφωσης αυτής της παράδοσης, αλλά και να εμβαθύνουμε στο δυνατό βαθμό, από το απτό, υλικό προϊόν της κεραμικής στο ιδεολογικό, πολιτισμικό της περιεχόμενο.

Efthymia E. Mavromichali

**Maria Cassavetti Zambaco:
The Greek muse in the circle of the Pre-Raphaelites**

This paper presents a first approach to the life of Maria Cassavetti Zambaco (1843-1914). She was a Greek of the Greek community in London, herself a painter and a sculptress.

At the present stage of our research emphasis will be put on her personal relationship with the Pre-Raphaelite painter Edward Burne-Jones (1833-1894) and in the way in which this relationship influenced his work.

Ευθυμία Ε. Μαυρομιχάλη

Maria Cassavetti Zambaco:

Η Ελληνίδα μούσα στον κύκλο των Προραφαηλιτών

Στην ανακοίνωση αυτή θα γίνει μια πρώτη παρουσίαση της ζωής της Μαρίας Κασσαβέττη – Ζαμβακού (1843-1914), γνωστής στην αγγλική βιβλιογραφία ως Maria Zambaco. Πρόκειται για Ελληνίδα της παροικίας του Λονδίνου, ζωγράφου και γλύπτριας. Στην παρούσα φάση της έρευνας έμφαση δίνεται στην προσωπική σχέση της με τον προραφαηλίτη ζωγράφο Edward Burne-Jones (1833-1894) και στον τρόπο με τον οποίο η σχέση αυτή επηρέασε το έργο του.

**Specific iconographic elements in the depiction
of the first part of the Akathistos Hymn
in churches and manuscripts of the Palaiologan period**

The purpose of the present study is: firstly, the presentation of some specific iconographic elements in the depiction of the twelve first stances of the Akathistos Hymn. These stances constitute the historical-biblical part of the Hymn. Secondly, the presence of some of these elements in christological and mariological scenes of the Palaiologan painting (1261-1453). The depiction of the Akathistos Hymn, the religious poem in honor of Virgin Mary, is one of the most important iconographic cycles in the art of the late byzantine period. Main sources of inspiration, others than the text itself, are apocryphal texts, mainly the Protevangelium of James, as well as individual elements of other apocryphal, such as the evangelium of Pseudo-Matthew. There are also references from the Old Testament, homilies written by the Fathers of the Church, and from hymnographic texts.

Through the examination of the representations of the Akathistos Hymn in both monumental painting and illustrated manuscripts, notable iconographic details are presented, inspired by the written sources mentioned above. In parallel, an effort is made to designate those iconographic details in scenes outside of the illustration of the Hymn, spotted in extant monuments of Constantinople, Macedonia and Serbia of the 14th and 15th century. Through this approach, the relation between the apocryphal, patristic and hymnographic texts of the Christian literature and the art of the Palaiologan period is confirmed. Moreover, the importance of the illustration of the Akathistos Hymn as a way of highlighting the dogma of the Incarnation and the projection of Virgin Mary's role to that is also designated.

**Ιδιαίτερα εικονογραφικά στοιχεία στην απεικόνιση
του πρώτου τμήματος του Ακαθίστου Ύμνου
σε ναούς και χειρόγραφα της παλαιολόγειας περιόδου**

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι: Πρώτον, η κατάδειξη ορισμένων ιδιαίτερων εικονογραφικών χαρακτηριστικών στην εικονογράφηση των δώδεκα πρώτων οίκων του Ακαθίστου Ύμνου. Οι οίκοι αυτοί αποτελούν το ιστορικό –βιβλικό τμήμα του Ύμνου. Δεύτερον, η σχέση και η παρουσία κάποιων εικονογραφικών στοιχείων του Ακαθίστου σε χριστολογικές και θεομητορικές σκηνές της παλαιολόγειας ζωγραφικής (1261-1453). Η απεικόνιση του Ακαθίστου Ύμνου, του θρησκευτικού ποιήματος προς τιμήν της Θεοτόκου, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εικονογραφικούς κύκλους στην τέχνη της υστεροβυζαντινής περιόδου. Βασικές πηγές της εικονογραφικής αυτής εμπνεύσεως αποτελούν όχι μόνο το κείμενο του Ύμνου αλλά και απόκρυφα κείμενα, κυρίως το Πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου, το ευαγγέλιο του Ψευδο-Ματθαίου, αναφορές της Παλαιάς Διαθήκης, ομιλίες Πατέρων της Εκκλησίας και έτερες υμνογραφικές δημιουργίες.

Μέσα από την εξέταση παραστάσεων του Ακαθίστου Ύμνου σε έργα μνημειακής ζωγραφικής και εικονογραφημένων χειρογράφων παρουσιάζονται εικονογραφικές λεπτομέρειες άξιες σχολιασμού, εμπνευσμένες από τις γραπτές πηγές που προαναφέρθηκαν. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια της ανάδειξης αυτών των εικονογραφικών λεπτομερειών σε σκηνές εκτός εικονογράφησης του Ύμνου, οι οποίες εντοπίζονται σε σωζόμενα μνημεία της Κωνσταντινούπολης, της Μακεδονίας και της μεσαιωνικής Σερβίας του 14^{ου} και του 15^{ου} αιώνα. Μέσω της προσέγγισης αυτής αποδεικνύεται με σαφή τρόπο η σχέση μεταξύ των αποκρύφων, πατερικών και υμνογραφικών κειμένων της χριστιανικής γραμματείας και της τέχνης της παλαιολόγειας περιόδου. Επίσης, αναδεικνύεται η σημασία της εικονογράφησης του Ακαθίστου Ύμνου ως μέσου για τον τονισμό του δόγματος της Ενσάρκωσης και για την προβολή του ρόλου της Θεοτόκου σε αυτό.

**In search of meaning. Interpretive planning in museum exhibitions:
principles, challenges, and propositions**

The making of a museum exhibition is a complex act based on multiple factors, defined by the timing and the team of the project, their interpretive principles and propositions, the exhibition space, the collections, various driving and restraining forces, as well as current social dynamics and considerations.

Knowledge in the making of an exhibition cannot be but selective, to borrow the telling title of a past and inspiring exhibition (Selective Knowledge, Cultural Foundation of the National Bank of Greece, 2008). Selective knowledge talks about the conscious choice to select until a story unfolds, on the basis of need, desire and expectation.

In this presentation, I'll reflect on the principles and conditions that determined the interpretive planning of four archaeological museums and their first permanent exhibitions, as shaped by the interdisciplinary project teams to which I have been also a member. These four examples represent case-studies of nation-wide (Museum of Underwater Antiquities), regional (Archaeological Museum of Messinia, Diachronic Museum of Larissa), and site-specific museums (New Archaeological Museum of Thermos).

The presentation aims to project how the interpretive planning of an exhibition cannot be based on standardised interpretive recipes, but rather, it is a challenging journey of discovery with many alternative routes to meanings, ideas and societies, assisted each time by a specific kind of «compass».

**Αναζητώντας το νόημα. Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός σε μουσειακές εκθέσεις:
αρχές, προκλήσεις, προτάσεις**

Η δημιουργία μιας μουσειακής έκθεσης αποτελεί μια σύνθετη πράξη πολλαπλών παραγόντων που καθορίζονται από τη χρονική στιγμή υλοποίησης ενός έργου, την ομάδα συνεργατών, τις ερμηνευτικές θέσεις και αρχές τους, το χώρο της έκθεσης, τις συλλογές, ποικίλους περιορισμούς και δυνατότητες κάθε μορφής, όσο και εκτιμήσεις για τα κοινωνικά δεδομένα κάθε εποχής. Η παραγωγή της γνώσης στο πλαίσιο μίας έκθεσης δεν μπορεί παρά να είναι επιλεκτική, κατά το χαρακτηριστικό τίτλο παλαιότερης έκθεσης (*Επιλεκτική Γνώση*, MIET, 2008), καθώς προκύπτει από μία συνειδητή απόφαση επιλογής μέχρι που να αναδυθεί μια ιστορία, με βάση την ανάγκη, την επιθυμία και την προσδοκία.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα αναφερθώ συνθετικά σε αρχές και συνθήκες που καθοδήγησαν τον ερμηνευτικό σχεδιασμό διεπιστημονικών ομάδων στις οποίες συμμετείχα για την εκπόνηση τεσσάρων μουσειολογικών μελετών ισάριθμων αρχαιολογικών μουσείων, που ως παραδείγματα καλύπτουν το χωρικό φάσμα είτε όλης της επικράτειας (Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων), είτε μιας περιφέρειας (Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας, Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας) είτε ενός συγκεκριμένου αρχαιολογικού χώρου (Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου).

Στόχος της παρουσίασης είναι να διαφανεί πώς ο νοηματικός σχεδιασμός μιας έκθεσης δεν μπορεί να βασίζεται σε τυποποιημένες ερμηνευτικές λύσεις, αλλά αποτελεί ένα προκλητικό ταξίδι αναζήτησης, με συγκεκριμένη κάθε φορά «πυξίδα» αλλά πολλές εναλλακτικές πορείες σε νοήματα, ιδέες και κοινωνίες.

Olga Palagia

New perspectives on the imagery of the Tomb of Agios Athanasios

The painted Macedonian tomb at Agios Athanasios is one of the finest and best preserved tombs of the early third century B.C. The banquet scene painted on the façade generates problems of interpretation that can also be found in other funerary paintings in Macedonia. The issues here are related to a general attempt to understand Macedonian society through its art. We will investigate whether the banquet reflects a historic occasion or is a generic funerary scene, whether it is a private or a royal court event, whether we can detect any portraits and whether the frieze consists of a single or two consecutive scenes.

Ζητήματα της εικονογραφίας του Μακεδονικού τάφου του Αγίου Αθανασίου

Ο γραπτός Μακεδονικός τάφος του Αγίου Αθανασίου είναι ένας από τους ωραιότερους και καλύτερα σωζόμενους Μακεδονικούς τάφους των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ. Η σκηνή συμποσίου που απεικονίζεται στην πρόσοψη παρουσιάζει ορισμένα προβλήματα ερμηνείας που αντιμετωπίζουμε και σε άλλες περιπτώσεις ζωγραφικής των Μακεδονικών τάφων. Τα ερωτήματα που προκύπτουν εντάσσονται στην προσπάθεια προσέγγισης της μακεδονικής κοινωνίας μέσα από την τέχνη της. Θα εξετάσουμε αν το συμπόσιο απηχεί μια ιστορική στιγμή ή αν πρόκειται για απλή απεικόνιση νεκροδείπνου, αν το συμπόσιο είναι ιδιωτικό ή αν πρόκειται για εκδήλωση της βασιλικής αυλής, αν μπορούμε να διακρίνουμε πορτραίτα και τέλος αν η ζωφόρος αναλύεται σε συνεχόμενες σκηνές ή είναι ενιαία.

Palaiopolis at Andros. Old and New Finds

In 1832, two statues were unearthed by chance on the flat area by the seashore, the well known male of Hermes, of the Andros-Farnese statuary type, and one female, of the Large Herculaneum Woman type. In the correspondence between the authorities of this period, partially unknown to the older researchers, which is stored in the General State Archives, we can find the whole story of the finding of the statues and their transportation to the National Museum of Aigina. The detailed conditions of the statues unearthing provide us with evidence for their identification. The reference in the correspondence to a tomb, found under the statues, drove many of the researchers to suggest that the statues represent heroized dead. Some others identified the statue of Hermes with an idealized representation of a dead or even with chthonian Hermes, closely connected to a cult practice on the tomb. Others were led to the assumption that the statue depicts Hermes Agoraios, since it came to light in the area which was considered as the agora, an issue which has been confirmed later.

A hundred and seventy years later, new finds from the excavations in the same area by the University of Athens, allow us to reevaluate several details of the conditions under which the two statues were found and to reach more concrete conclusions in order to identify them. Two more statues were revealed in pieces in the ambulatory of the Early Christian basilica, which is excavated in the agora area. One of the two statues depicts a naked male figure, bearing great similarities to the Hermes Richelieu type. The second statue represents a female figure, which follows the type of the statue from Thasos in the Istanbul Museum Nr 2151. It seems that all these four statues represented heroized dead and were erected on monuments-heroa, similar to these found in various parts of Greece.

It is also attested that spolia from the above mentioned Early Christian basilica were used in the construction of the church of Panagia Theoskepasti at Chora.

Παλαιόπολη Άνδρου. Παλαιά και νέα ευρήματα

Το 1832 βρέθηκαν τυχαία στην Παλαιόπολη, στην επίπεδη έκταση κοντά στην παραλία δύο αγάλματα, το γνωστό του Ερμού, του τύπου Άνδρου-Farnese, και το γυναικείο, του τύπου της Μεγάλης Ηρακλειώτισσας. Στην εν μέρει άγνωστη από παλαιότερους ερευνητές αλληλογραφία μεταξύ των αρχών της εποχής εκείνης, που διατηρείται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, σώζεται το χρονικό της εύρεσης των αγαλμάτων και της μεταφοράς τους στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας. Οι λεπτομέρειες των συνθηκών ανεύρεσης μας παρέχουν στοιχεία για την ερμηνεία τους. Η αναφορά στο χρονικό της εύρεσης ύπαρξης τάφου κάτω από τα αγάλματα επηρέασε ορισμένους μελετητές, οι οποίοι υπέθεσαν ότι τα αγάλματα εικόνιζαν αφηρωϊσμένους Ανδρίους ή ερμήνευσαν το άγαλμα του Ερμού ως ιδεαλιστική απεικόνιση κάποιου νεκρού ή ακόμη και ως χθόνιο Ερμή, σχετιζόμενο με λατρεία επί του τάφου. Άλλοι υποστήριζαν ότι εφόσον βρέθηκε στο χώρο που πίστευαν ότι ήταν η αγορά, όπως και επιβεβαιώθηκε αργότερα, το άγαλμα εικονίζει τον Αγοραίο Ερμή.

Εκατόν εβδομήντα χρόνια αργότερα στην ίδια περιοχή νεότερα ευρήματα της ανασκαφής του Πανεπιστημίου Αθηνών μας επιτρέπουν να αναθεωρήσουμε λεπτομέρειες του χρονικού ανεύρεσης των δύο αγαλμάτων και να καταλήξουμε σε σαφέστερα συμπεράσματα για την ερμηνεία τους. Κομματιασμένα μέσα στο κύκλιο παλαιοχριστιανικής βασιλικής, που ανασκάπτεται στο χώρο της αγοράς, βρέθηκαν άλλα δύο αγάλματα. Το ένα εικονίζει γυμνή ανδρική μορφή, που αποτελεί παραλλαγή του αγαλματικού τύπου του Ερμή Richelieu. Το δεύτερο άγαλμα εικονίζει γυναικεία μορφή, που ακολουθεί τον τύπο του αγάλματος από τη Θάσο στο Μουσείο της Κωνσταντινούπολης αρ. 2151. Και τα τέσσερα αγάλματα φαίνεται ότι εικόνιζαν αφηρωϊσμένους νεκρούς και ήταν ανιδρυμένα σε μνημεία-ηρώα, παρόμοια με αυτά που έχουν βρεθεί σε διάφορα μέρη της Ελλάδας.

Διαπιστώθηκε επίσης ότι στην οικοδόμηση του ναού της Παναγίας Θεοσκεπάστης στη Χώρα χρησιμοποιήθηκε υλικό από την προαναφερθείσα παλαιοχριστιανική βασιλική.

Post-Byzantine reliefs of the Vorres Museum

The Vorres Museum at Paiania, Attica, includes a collection of post-Byzantine reliefs from the Greek islands, exhibited at the wing of the old house and its annexes and the gardens of the complex. These works were gathered since 1960's, when the so-called "traditional" sculpture had not been yet an object of scientific research. The present paper gives a preliminary report on this material, with the kind permission of the collector Mr. Ion Vorres.

A marble slab bearing the coat of arms of the Crispi-Zeno family, a branch of the house of Crispi that ruled the duchy of Naxos, and the date 1499, forms the oldest and only exactly dated piece of the collection. The rest of the reliefs are ascribed to the 18th century and the beginning of the 19th, i.e. the era of the greatest flourishing of marble sculpture in the Aegean. There are few architectural members, a Corinthian-like capital and some perforated marble slabs closing windows and small openings. Three slabs originally embellishing fountains are decorated with motives connected with symbolic meanings of the water.

The so called "tenian" fanlights form the largest group in the collection; they are small or bigger semicircular perforated slabs that were closing arches over doors, allowing the natural light and fresh air to enter in the building. Their decoration, incised or in low relief, consists of Christian and other symbols (crosses, bicephal eagles, crowns), trees and flowers, geometrical patterns, features from the islands life (sailing boats), animals of various kinds and humans. These widespread in the Aegean motives have different artistic origins, varying from the earlier Byzantine tradition to the then popular ottoman baroque style. However, they share a stylistic homogeneity, thanks to the common artistic "language" that was developed in the sculpture of the Aegean during the last centuries of the ottoman rule.

Μεταβυζαντινά λιθανάγλυφα του Μουσείου Βορρέ

Το Μουσείο Ίωνος Βορρέ στην Παιανία περιλαμβάνει μία συλλογή από λιθανάγλυφα μεταβυζαντινών χρόνων, νησιωτικής προέλευσης, ενταγμένα στην πτέρυγα της παλαιάς κατοικίας και των προσκτισμάτων της και στον κήπο του συγκροτήματος. Πρόκειται για έργα τα οποία αποκτήθηκαν σταδιακά, από τη δεκαετία του 1960, όταν ακόμα η λεγόμενη «παραδοσιακή» λιθογλυπτική δεν είχε γίνει αντικείμενο προσοχής της επιστημονικής έρευνας. Στην παρούσα ανακοίνωση θα γίνει μια προκαταρκτική παρουσίαση του υλικού αυτού, με την ευγενική άδεια του σεβαστού κ. Ίωνος Βορρέ.

Το παλαιότερο και ακριβώς χρονολογημένο ανάγλυφο της συλλογής είναι ένα οικοσήμεο της οικογένειας των Crispi-Zeno, κλάδου του οίκου των δουκών της Νάξου Crispi, το οποίο φέρει τη χρονολογία 1499. Τα υπόλοιπα έργα τοποθετούνται στο 18ο αιώνα και τις αρχές του 19ου, την περίοδο της μεγάλης άνθησης της γλυπτικής στο Αιγαίο. Η συλλογή περιλαμβάνει λίγα δείγματα αρχιτεκτονικών γλυπτών, ένα κορινθιάζον κιονόκρανο και διάτρητα μαρμάρινα φράγματα παραθύρων και μικρών ανοιγμάτων. Διακοσμητικό χαρακτήρα έχουν τρεις πλάκες από κρήνες, οι οποίες φέρουν θέματα που σχετίζονται με τη συμβολική σημασία των υδάτων.

Τη μεγαλύτερη ενότητα συγκροτούν οι λεγόμενοι «τηνιακοί» φεγγίτες, μικρών και μεγάλων διαστάσεων διάτρητες ημικυκλικές πλάκες, οι οποίες έφρασαν τα ανακουφιστικά τόξα θυρών, επιτρέποντας συγχρόνως το φυσικό φωτισμό και αερισμό του εσωτερικού των κτισμάτων. Ο διάκοσμός τους, εγχάρακτος ή σε χαμηλό ανάγλυφο, περιλαμβάνει χριστιανικά και άλλα σύμβολα (σταυρούς, δικέφαλους αετούς, στέμματα), δέντρα και άνθη, γεωμετρικά θέματα, στοιχεία της ζωής των νησιών (ιστιοφόρα), ζώα διαφόρων ειδών και ανθρώπινες μορφές. Αυτά τα ιδιαίτερα διαδεδομένα στη μαρμαρογλυπτική του Αιγαίου θέματα έχουν ποικίλη προέλευση, από την παλαιότερη βυζαντινή παράδοση ως το οθωμανικό μπαρόκ. Παρουσιάζουν ωστόσο τεχνοτροπική ομοιομορφία, χάρη στην «κοινή» καλλιτεχνική γλώσσα που αναπτύχθηκε κατά τα τέλη της μεταβυζαντινής περιόδου στο Αιγαίο, με κύρια χαρακτηριστικά τη σχηματοποιημένη απόδοση, την πυκνή παράθεση επάνω στη διαθέσιμη επιφάνεια και την ευρηματική σύνθεση σε διάχωρα και επίπεδα με ανάμεικτους συμβολισμούς.

**Exploring mountainscapes: The rediscovery and excavation
of a Neopalatial rural building complex at Anatoli, Ierapetra, East Crete**

The Neopalatial period in Crete (1700-1450 B.C.) is characterized by the establishment of large rural buildings and mansions for the exploitation of the local natural resources. Such establishments have been excavated across the island, some are located near the coast, others in the hinterland, though always at low altitudes, up to 400 m above sea level. Theories on the importance of the Cretan uplands have been expressed, but they were based on indirect evidence, with the single and prominent exception of the central building at Zominthos, at an altitude of 1170 m, which, nevertheless, is considered unique because of its location (on the way towards the Idaean Cave), its size, and the character and quality of the finds.

In order to add new evidence and explore further the importance of the Cretan mountains, particularly in a largely unknown area of Crete, we decided to focus our research on the site of Gaidourofás, a small mountain valley at 900 m, on the eastern range of the Dikti Mountains, above the village of Anatoli and 12 km northwest of Ierapetra. Brief reports by Evans (1898), Pendlebury (1939) and Faure (1955) about the area, mentioned a large building made of huge dressed stone blocks. The re-discovery of the building remains in 2007 led to a five-year research project (2012-2016), under the auspices of the Department of History and Archaeology of the University of Athens, aiming at the excavation and study of the building complex. Although last year's excavation was fairly limited, new evidence has been acquired allowing us to make preliminary suggestions concerning the importance, character and function of the building.

Εξερευνώντας την ορεινή Κρήτη: η ανακάλυψη και η ανασκαφή ενός Νεοανακτορικού κτιριακού συγκροτήματος στην Ανατολή Ιεράπετρας

Η Νεοανακτορική περίοδος στην Κρήτη (1700-1450 π.Χ.) χαρακτηρίζεται από την ίδρυση μεγάλου αριθμού αγροτικών επαύλεων και σημαντικών κτιριακών συγκροτημάτων με βασική λειτουργία την οικονομική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και των πλουτοπαραγωγικών πηγών του νησιού. Πολλές τέτοιες εγκαταστάσεις έχουν ανασκαφεί όχι μόνο στα παράλια αλλά και την ενδοχώρα, πάντα όμως σε χαμηλά υψόμετρα, έως 400 μέτρα. Υποθέσεις και θεωρίες που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί για τη σημασία των ορεινών περιοχών βασίζονται μόνο σε έμμεσα στοιχεία, με μοναδική εξαίρεση το κεντρικό κτίριο στη Ζώμινθο, σε υψόμετρο 1170 μέτρων, το οποίο όμως λόγω της θέσης του στο δρόμο για το Ιδαίο Άντρο, του μεγέθους του, του χαρακτήρα και της ποιότητας των ευρημάτων του, θεωρείται μοναδικό και ιδιαίτερο.

Σε μία προσπάθεια να προσθέσουμε νέα στοιχεία σχετικά με τη διάσταση και τη σημασία των κρητικών βουνών, και μάλιστα σε μία εν πολλοίς άγνωστη αρχαιολογικά περιοχή της Κρήτης, το ενδιαφέρον μας στράφηκε στη θέση Γαϊδουροφάς Ανατολής, σε μία μικρή κοιλάδα σε υψόμετρο 900 μέτρων, στις νοτιοανατολικές υπώρειες της Δίκτης, περίπου 12 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Ιεράπετρας. Στο σημείο αυτό, σύμφωνα με σύντομες αναφορές του Evans (1898), του Pendlebury (1939) και του Faure (1955) υπήρχε μεγάλο κτίριο κατασκευασμένο από ογκολίθους. Ο επανεντοπισμός του κτιρίου το 2006 οδήγησε στην οργάνωση ενός πενταετούς αρχαιολογικού προγράμματος (2012-2016), υπό την αιγίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, με βασικό στόχο την ανασκαφή και τη μελέτη του συγκεκριμένου κτιρίου. Παρά τον προκαταρκτικό χαρακτήρα των περισινών ανασκαφών, έχουμε ήδη πολλές νέες πληροφορίες και στοιχεία που μας επιτρέπουν να διατυπώσουμε μερικές πρώτες σκέψεις για τη σημασία, το χαρακτήρα και τις λειτουργίες του κτιρίου.

**Palaeogeographic reconstruction of Elafonissos island (S.E. Peloponnese)
using marine remote sensing techniques**

The geophysical survey for the palaeogeographic reconstruction of the coastal zone of Neapoli bay took place in partnership with Faculty of History and Archaeology (National and Kapodistrian University of Athens) under the direction of Prof. E. Mantzourani. Three acoustic systems were used in the Neapoli bay project: (i) a single beam echo-sounder, (ii) a 3.5 kHz Geopulse sub-bottom profiler and (iii) an EG&G side scan sonar, covered an area of approximately 54 km². A Hemisphere V100 GPS system with accuracy of about 2-3m was used for the navigation and the positioning. Ninety four 3.5 kHz subbottom profiler and side scan sonar tracklines having a total length of 269 km were surveyed. The tracklines were running perpendicular to the shorelines of Neapoli bay and Elafonissos Island.

Within this presentation, only data acquired offshore the island of Elafonissos will be presented. The profiles, collected at the eastern part of the island, showed that the limestone bedrock is covered by loose sediments with a thickness ranging from 1 to 6 m. The limestone bedrock surface reveals numerous small scarps which appear as sharp breaks in the overall slope gradient of the limestone surface. These scarps appear to have been sculptured by the erosional power of the waves during low sea level standstills and thus could be regarded as evidence of palaeoshorelines. Moreover the combined interpretation of 3.5 kHz profiles together with the side scan sonar data showed morphological features on the seafloor related to submerged sand ridges. The geophysical data also showed the existence of well developed palaeoshorelines at the southern part of the island of Elafonissos. The coastal zone at the western part of island has an uneven morphology and the palaeoshorelines are not well developed.

**Παλαιογεωγραφική ανάπλαση της θαλάσσιας περιοχής της Ελαφονήσου
(Ν.Α. Πελοπόννησος) με χρήση μεθόδων γεωφυσικής διασκόπησης**

Οι θαλάσσιες γεωφυσικές έρευνες στον κόλπο της Νεάπολης, με σκοπό την ανάπλαση της παράκτιας παλαιογεωγραφίας της περιοχής έλαβαν χώρα με τη συνεργασία του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Καθηγήτριας Ε. Μαντζουράνη. Τα θαλάσσια γεωφυσικά συστήματα που χρησιμοποιήθηκαν στις έρευνες ήταν: (α) ένα μονοδεσμικό βυθόμετρο, (β) ένας τομογράφος υποδομής πυθμένα τύπου 3.5kHz Geopulse και (γ) ένας ηχοβολιστής πλευρικής σάρωσης τύπου EG&G και κάλυψαν θαλάσσια περιοχή 54 km². Ο προσδιορισμός της θέσης του σκάφους έγινε με ένα σύστημα GPS Hemisphere V100 που δίνει ακρίβεια 2-3 μέτρων. Οι ενενήντα τέσσερις (94) ερευνητικές πορείες οι οποίες εκτελέστηκαν με τα γεωφυσικά όργανα, είχαν συνολικό μήκος 269 km και διεύθυνση σχεδόν κάθετη με τις ακτογραμμές του κόλπου της Νεάπολης και της Ελαφονήσου.

Στο πλαίσιο αυτής της παρουσίασης θα εκτεθούν γεωφυσικά δεδομένα συλλεγμένα αποκλειστικά και μόνο από την παράκτια ζώνης της Ελαφονήσου. Η ανάλυση και η επεξεργασία των τομογραφιών από το ανατολικό τμήμα της παράκτιας ζώνης της Ελαφονήσου έδειξε ότι ο πυθμένας συνίσταται από ένα επιφανειακό στρώμα (πάχους 1 έως 6 μέτρων) χαλαρών ιζημάτων το οποίο καλύπτει το σκληρό υπόβαθρο που πιθανώς αντιστοιχεί στο αρχαίο χερσαίο παράκτιο τμήμα της περιοχής έρευνας. Στην επιφάνεια του σκληρού υποβάθρου εντοπίστηκε σημαντικός αριθμός μορφολογικών στοιχείων τα οποία παρουσιάζονται ως μικρές βυθομετρικές εγχοπές (scarp) λόγω της διαβρωτικής δράσης των κυμάτων, όταν η επιφάνεια της θάλασσας ήταν χαμηλότερα από τη σημερινή. Η συνδυαστική ερμηνεία των τομογραφιών και των ηχογραφιών έδειξε επιπλέον την παρουσία γεωμορφών που πιθανώς αντιστοιχούν σε καταβυθισμένες παράκτιες ράχες. Τα γεωφυσικά δεδομένα που συλλέχθηκαν στο νότιο τμήμα της Ελαφονήσου έδειξαν επίσης καλά διαμορφωμένες καταβυθισμένες παλαιοακτές. Αντίθετα, στα δυτικά, η παράκτια ζώνη του νησιού δεν χαρακτηρίζεται από ομαλή μορφολογία και οι καταβυθισμένες παλαιοακτές δεν είναι καλά εκφρασμένες.

Representing the Liturgy: the panagiario from Xeropotamou Monastery

A panagiaron made of steatite is preserved in the skevophylakion of the Xeropotamou Monastery in Mount Athos. It was, according to the Monastery's tradition, a gift from the Empress Pulcheria. This object belongs to the category of liturgical trays which were used to carry the bread which was offered to the Virgin. The panagiaria are adorned with a representation of the Virgin and they are related to the typikon of the elevation of the Virgin. In the central circle, the panagiaron is decorated with a Virgin Platytera, holding Christ in front of her chest, in a medallion. This scene is flanked with two archangels swinging their censers and accompanied by the inscription *Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΝΑΓΙΑ*. In the second circle, Christ is represented as a priest holding a scroll and blessing, with a procession of angels. The altar with the Lamb is represented in the centre. The outer circle depicts two angels and twelve Apostles in proskynesis. The Hetoimasia of the Throne is represented in the centre.

A date in the second half of the 14th century has been suggested for this object. Its origin and donor are unknown. Its decoration is closely related to the byzantine liturgy, since it represents scenes mainly known from monumental painting depicting different moments of the liturgy. The liturgical content is mostly suggested by the inscription surrounding the central circle: it is indeed from the cherubic hymn, which is sung during the Great Entrance. The combination of liturgical scenes in one object of minor art is unique, as several themes which adorn the dome and the apse of churches are associated. These are the Platytera, the Heavenly liturgy, the Melismos, the Communion of the Apostles and the Hetoimasia of the Throne. Among these, the Communion of the Apostles is represented in a unique way, as there are no parallels for this type of representation of the subject.

Απεικονίζοντας τη Λειτουργία. Το παναγιάριο της Μονής Ξηροποτάμου

Στο σκευοφυλάκιο της Μονής Ξηροποτάμου στο Άγιον Όρος φυλάσσεται παναγιάριο από στεατίτη, δώρο, σύμφωνα με την παράδοση της Μονής, της αυτοκράτειρας Πουλχερίας. Το αντικείμενο ανήκει στην κατηγορία των λειτουργικών δισκαρίων και προοριζόταν για την μεταφορά του άρτου που προσφερόταν στη Θεοτόκο. Τα παναγιάρια διακοσμούνται με τη Θεοτόκο και συνδέονται με το τυπικό της ύψωσης της Θεοτόκου. Στον κεντρικό δακτύλιο το παναγιάριο διακοσμείται με τη Θεοτόκο που φέρει τον Χριστό μπροστά στο στήθος σε μετάλλιο. Πλαισιώνεται από τους δύο αρχαγγέλους που θυμιατίζουν και συνοδεύεται από την επιγραφή *Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΝΑΓΙΑ*. Στον δεύτερο δακτύλιο απεικονίζεται ο Χριστός Μέγας-Αρχιερέυς, που κρατάει ειλητό και ευλογεί, μαζί με πομπή αγγέλων. Στο μέσο η τράπεζα με τον Αμνό. Στον εξωτερικό δακτύλιο δύο άγγελοι και οι δώδεκα Απόστολοι σε στάση προσκύνησης. Στο μέσο παριστάνεται η Ετοιμασία του Θρόνου.

Για το αντικείμενο έχει προταθεί χρονολόγηση στο β' μισό του 14^{ου} αιώνα. Η προέλευση και ο χορηγός του είναι άγνωστα. Η διακόσμησή του σχετίζεται άμεσα με τη βυζαντινή λειτουργία, καθώς παριστάνονται θέματα που απαντούν κυρίως στην μνημειακή ζωγραφική και απεικονίζουν διαφορετικές στιγμές της λειτουργίας. Το λειτουργικό περιεχόμενο τονίζεται περισσότερο με την επιγραφή που περιτρέχει τον κεντρικό δακτύλιο, η οποία προέρχεται από τον χερουβικό ύμνο, που ψάλλεται κατά την Μεγάλη Είσοδο. Ο συνδυασμός λειτουργικών θεμάτων σε ένα αντικείμενο μικροτεχνίας είναι μοναδικός, καθώς συνδυάζονται θέματα που διακοσμούν τον τρούλο και την αψίδα των ναών. Αυτά είναι η Πλατυτέρα, η Ουράνια Λειτουργία, ο Μελισμός, η Κοινωνία των Αποστόλων και η Ετοιμασία του Θρόνου. Από αυτά, η Κοινωνία των Αποστόλων αποδίδεται με μοναδικό τρόπο, χωρίς να εντοπίζεται παράλληλο σε καμία άλλη απεικόνιση του θέματος.

Dimitris Pavlopoulos

**An unknown etching by Nikolaos Gyzis (1842-1901).
Contribution to the study of Greek Prints in the 19th century**

With the motivation of an unknown etching by the famous Greek painter Nikolaos Gyzis (1842-1901), the paper examines the Greek Prints in 19th century: the prints in books and journals, as well as the artworks. Furthermore, the features and the role of these prints are elucidated.

Δημήτρης Παυλόπουλος

Μια λανθάνουσα γραμμική οξυγραφία του Νικόλαου Γύζη (1842-1901).

Συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής Χαρακτικής του 19ου αιώνα

Με κίνητρο λανθάνον, τυπωμένο με τη μέθοδο της γραμμικής οξυγραφίας, χαρακτηριστικό, φιλοτεχνημένο από τον κορυφαίο Έλληνα ζωγράφο Νικόλαο Γύζη (1842-1901), μελετάται η Ελληνική Χαρακτική του 19ου αιώνα, τόσο η εφαρμοσμένη όσο και η ελεύθερη. Περαιτέρω αναγνωρίζονται τα χαρακτηριστικά της και αναδεικνύεται η σημασία της.

**“Leontari” on Mt. Hymettus. The cult in the cave
according to the coroplastic votive offerings during the historical periods**

The terracotta figurines presented in this paper were found during the excavations in the cave “Leontari” on Mt Hymettus (2003 – 2006), conducted by the Department of History and Archaeology of the University of Athens (Prof. L. Karali) and the Ephorate of Palaeoanthropology – Spelaeology of South Greece (Dr F. Mavridis, L. Kormazopoulou).

The various formations in the interior of the caves, the dripping water, little rivers and basins, the darkness and the echo create a special atmosphere for cult practice, sometimes of Mysteries.

The iconography of the votives, whenever texts are absent, functions as a code for the identification of the gods. The “votive religion” is the characteristic type of the cult practice in the cave “Leontari” during the historical periods.

The coroplastic material, although very fragmentary, reveals a sufficient picture of the honoured gods, as well as of the worshipers (sex, age, activities and expectations). Female figures, miniscule imitations of “herms” and figurines of the god Pan indicate the worship of the Nymphs, Hermes, Pan or probably Dionysus.

The bearded man with a hat or hood is evidently a shepherd or Hermes. The nursing mother-goddess is related to fertility, the Nymphs and Aphrodite as protectors of life, adolescence, motherhood and babies. The seminude young man, perhaps a god, local hero or mythical king, is connected with the history and the cult in Attica. The boy covered tightly in his himation represents the initiated benefitting from the god’s blessing. Lamps are necessary for religious and secular activities.

Most of the clay figurines found in “Leontari” belong to the Attic repertoire and production of the Classical and Hellenistic period.

**«Λεοντάρι» Υμηττού. Η λατρεία μέσα στο σπήλαιο
κατά τους ιστορικούς χρόνους σύμφωνα με τα κοροπλαστικά αναθήματα**

Τα πήλινα ειδώλια της ανακοίνωσης αυτής βρέθηκαν στις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στο σπήλαιο «Λεοντάρι» Υμηττού κατά τα έτη 2003 – 2006, από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (Καθηγ. Λ. Καραλή) και την Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας – Σπηλαιολογίας Νότιας Ελλάδας (Δρ Φ. Μαυρίδης, Λ. Κορμαζοπούλου).

Οι ποικίλοι σχηματισμοί στο εσωτερικό των σπηλαίων, η σταγονορροή, τα ρυάκια και οι μικρές λεκάνες με καθαρό νερό, το σκοτάδι και η ηχώ δημιουργούν υποβλητικό περιβάλλον, κατάλληλο για άσκηση λατρείας, μερικές φορές μυστηριακής.

Το θεματολόγιο των αναθημάτων, οσάκις απουσιάζουν τα κείμενα, λειτουργεί ως αποκρυπτογραφικό σύστημα για την ταύτιση των θεοτήτων. Η «αναθηματική θρησκεία» είναι το είδος που χαρακτηρίζει τη θρησκευτική πρακτική κατά τους ιστορικούς χρόνους στο «Λεοντάρι».

Το κοροπλαστικό υλικό, αν και πολύ αποσπασματικό, προσφέρει επαρκή εικόνα για τις τιμώμενες θεότητες, όπως επίσης για το φύλο, την ηλικία, τις ασχολίες και τις προσδοκίες των πιστών. Οι γυναικείες μορφές, τα μικροσκοπικά ομοιώματα ερμαϊκών στηλών και τα ειδώλια Πανός υποδεικνύουν λατρεία Νυμφών, Ερμή και Πανός, ίσως και Διονύσου.

Ο γενειοφόρος άνδρας με πύλο ή κουκούλα κάπας απεικονίζει βοσκό ή τον Ερμή ως βοσκό. Η μητρική θεότητα-τροφός συνδέεται με την ευγονία, τις Νύμφες και την Αφροδίτη, προστάτιδες της ζωής, της εφηβικής ηλικίας, της μητρότητας και των βρεφών. Ο ημίγυμνος νέος, θεός, τοπικός ήρωας ή μυθικός βασιλιάς, συνδέει την λατρεία με την τοπική ιστορία. Ο ιματιοφόρος νεαρός λάτρης με την περιβολή μύστη απολαμβάνει την θεϊκή ευλογία. Τα λυχνάρια είναι το αναγκαίο μέσο φωτισμού για τις κοσμικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις μέσα στη σκοτεινή σπηλιά.

Τα περισσότερα ειδώλια από το «Λεοντάρι», ανήκουν σε αττικούς τύπους της κλασικής και ελληνοιστικής περιόδου.

**Excavation of an early byzantine urban villa at Thasos
(the 2009-2012 campaigns)**

At Limenas, the capital of Thasos island in Northern Greece, an Early Byzantine villa is excavated by the French School of Archaeology under the supervision of the local Ephorates (XVIIIth EPKA and 12th EBA) in collaboration with the Charles-de-Gaulle Lille 3 University, the French CNRS and the University of Athens. This is the first time our Department undertakes such an archaeological investigation in the area of Northern Greece. Since 2008, many post graduate students take part in a multinational team, collaborating with students coming from France, Belgium, Canada and other countries. This way, our students get acquainted with the excavation methods, as well as with an elaborate data registration system, known as 'Archéodata'.

Archaeological fieldwork in the above site was first presented at our Department's Symposium in 2008. Since then, two excavation periods (2010, 2012) along with two respective study seasons (2009, 2011) were carried out. Almost the entire ground plan of the villa – all but a part of its courtyard covered by a modern house – has so far come to light. A domestic kiln can be regarded as one of the most important finds. A further observation that derived from the fieldwork is that in its north wing the villa incorporated an older construction, which is made of luxurious building material and dates to the imperial period. This must have happened at the time, when the villa was constructed, somewhere at the beginning of the 5th c. AD. The small finds, mainly the ceramics, are characterised by remarkable variety and testify not only the commercial relations developed between the site and various other regions, but also an intensive local activity in terms of production. Finally, the considerable quantities of shells and other food remains discovered inside certain rooms of the villa are really important as they have a lot to say about the dietary practices of the edifice's owners. These remains were probably accumulated there during the last period of the villa's occupation, in *c.* AD 575-620.

Ανασκαφή πρωτοβυζαντινής αστικής έπαυλης στο Λιμένα Θάσου (2009-2012)

Στο Λιμένα, πρωτεύουσα της νήσου Θάσου, μια έπαυλη πρωτοβυζαντινών χρόνων ανασκάπτεται τα τελευταία χρόνια από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών υπό την εποπτεία των τοπικών Εφορειών Αρχαιοτήτων (ΙΗ΄ ΕΠΚΑ και 12^η ΕΒΑ) και σε συνεργασία με το Université Charles-de-Gaulle Lille 3, το CNRS Γαλλίας και το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η ανασκαφή αυτή αποτελούσε την πρώτη ως τώρα ανασκαφική δραστηριότητα του Τομέα μας στο Βορειοελλαδικό χώρο και από το 2008 έχουν εκπαιδευθεί σε αυτήν κυρίως μεταπτυχιακοί σπουδαστές του χώρου της Βυζαντινής Αρχαιολογίας. Οι σπουδαστές μας συμμετέχουν σε μια πολυεθνική ομάδα φοιτητών από τη Γαλλία, το Βέλγιο, τον Καναδά και άλλες χώρες και εξασκούνται όχι μόνο στις ανασκαφικές μεθόδους αλλά και στην ηλεκτρονική καταγραφή δεδομένων με τη χρήση του προγράμματος Archéodata, προσαρμοσμένου ειδικά στις ανάγκες της συγκεκριμένης ανασκαφής.

Από το 2008 που η ανασκαφή αυτή πρωτοπαρουσιάστηκε σε Συμπόσιο του Τομέα μας, έχουν μεσολαβήσει δύο ανασκαφικές περίοδοι (2010, 2012) και δύο περίοδοι μελέτης (2009, 2011) διάρκειας από τεσσάρων έως έξι εβδομάδων η κάθε μία. Η ανασκαφική έρευνα έφερε ήδη στο φως το σύνολο της κάτοψης της έπαυλης – στο βαθμό που ήταν δυνατό να γίνει με δεδομένη την ύπαρξη σύγχρονης κατοικίας περίπου στο χώρο του αιθρίου της. Στα σημαντικότερα ευρήματα των τελευταίων περιόδων συγκαταλέγονται η εύρεση οικιακού κλιβάνου και η αποκάλυψη ότι η έπαυλη, τη στιγμή της οικοδόμησής της μάλλον στις αρχές του 5^{ου} αι. μ.Χ., ενσωμάτωσε στη βόρεια πτέρυγά της προϋπάρχον κτίσμα πολυτελούς κατασκευής που χρονολογείται στην αυτοκρατορική περίοδο. Τα κινητά ευρήματα, ιδιαίτερα τα κεραμικά, χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία και μαρτυρούν εμπορικές επαφές αλλά και έντονη παραγωγική δραστηριότητα. Ιδιαίτερα σημαντική για τις γνώσεις μας γύρω από τις διατροφικές συνήθειες των κατοίκων είναι η εύρεση εξαιρετικά μεγάλου αριθμού οστρέων που είχαν συγκεντρωθεί σε συγκεκριμένα σημεία της έπαυλης κατά την τελευταία περίοδο λειτουργίας της, δηλαδή περίπου από το 575 – 620 μ.Χ.

Argos Orestikon University Excavation

Argos Orestikon University Excavation, until 2012 under the auspices of the University of Ioannina, has been conducted since July 2009 at the site of Paravela, in the outskirts of the town of Argos Orestikon in the Kastoria region. The project is jointly directed by the speaker, and assistant professor in classical archaeology Dimitris Damaskos (see www.argosorestikonproject.org). The excavation follows earlier rescue digs on the site, where the remains of an early-Christian basilica and an older building of the Roman period had been located. Our task is to clarify the outline of the Roman building, to verify its relationship with other monuments in the area, and investigate its original function. Our finds so far seem to confirm our initial hypothesis that the building in question served as the seat of the local League of the Orestes until the end of the 3rd c. AD, when ancient Argos Orestikon was permanently abandoned.

This paper presents recent finds from seasons 2010-2012, and offers some preliminary results based on our progress so far.

Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Άργους Ορεστικού

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Άργους Ορεστικού, η οποία έως το 2012 τελούσε υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, διεξάγεται από τον Ιούλιο 2009 στη θέση Παραβέλα, στις παρυφές της κωμόπολης του Άργους Ορεστικού στον Νομό Καστοριάς, υπό τη διεύθυνση του ομιλητή και του επίκουρου καθηγητή κλασικής αρχαιολογίας Δημήτρη Δαμάσκου (βλ. www.argosorestikonproject.org). Η ανασκαφή συνεχίζει το έργο παλαιότερων σωστικών ανασκαφών στην περιοχή, κατά τις οποίες είχαν εντοπιστεί λείψανα μιας παλαιοχριστιανικής βασιλικής και ενός παλαιότερου κτιρίου των ρωμαϊκών χρόνων. Σκοπός της νέας ανασκαφής είναι η αποσαφήνιση της κάτοψης του ρωμαϊκού κτιρίου, η εξακρίβωση της σχέσης του με άλλα μνημεία της περιοχής, και η διερεύνηση της χρήσης του. Τα έως τώρα ευρήματα φαίνεται να επιβεβαιώνουν την αρχική υπόθεση των ανασκαφέων ότι το συγκεκριμένο κτίριο υπήρξε η έδρα του τοπικού Κοινού των Ορεστών έως τα τέλη του 3^{ου} αι. μ.Χ., όταν το αρχαίο Άργος Ορεστικό εγκαταλείφθηκε οριστικά.

Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται τα πρόσφατα ευρήματα από τις ανασκαφικές περιόδους 2010-2012 και διατυπώνονται προκαταρκτικά συμπεράσματα με βάση την έως τώρα πορεία του έργου.

**Around the significance of the “couple” in the Minoan,
religious and secular, ideology**

Some objects occurring in pairs in Minoan sites are so similar each other that they could be called “twins”. The “twins” usually differ slightly, something which allows each of them to keep its uniqueness.

A survey of the finds from Aegean sites declares that often the “twins” occur together, stored in the same areas, as well as that, often, the “twins” belong to the category of ceremonial vessels or that of prestige objects.

To define the meaning of the “twins”, evidence is offered by specimens coming from burial contexts. The case of a type of LHIIC twin stirrup jars found together in tombs is the most noticeable. The simultaneous deposition of two similar vessels leads to the suggestion that those who constituted a pair were the depositors themselves. The most justifiable choice for the identification of such a human pair is the married couple.

Iconography adds some evidence for the existence of the human couple and its significance for the societies. Although few, representations on seals highlight such a couple, presenting males and females as equal. This is supported by the simultaneous dedication of figurines of young men and women in the Piskokephalo shrine, as a part of a ceremony preceding collective marriages. In the level of religion, these marriages appear to follow the model of the “sacred marriage”, namely the conjunction of the goddess with the male, which, in the case of Crete, could be probably identified with the mortal ruler.

The finding of “twin” vessels in the same areas could be attributed to the need of the members of the married couple to possess equal prestige objects, with the similarity constituting the distinctive feature of their unbreakable unity.

**Γύρω από τη σημασία του 'ζεύγους' στη μινωική,
θρησκευτική και κοσμική, ιδεολογία**

Στις ανασκαφές μινωικών θέσεων, απαντούν αντικείμενα κατά ζεύγη όμοια μεταξύ τους, που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «δίδυμα». Τα «δίδυμα», αν και μοιάζουν εξαιρετικά μεταξύ τους, συνήθως διαφέρουν λίγο, κάτι που επιτρέπει σε καθένα από αυτά να διατηρεί τη μοναδικότητά του.

Μία επισκόπηση στα ευρήματα επιλεγμένων αιγαιακών θέσεων δείχνει ότι συχνά τα «δίδυμα» βρίσκονται μαζί, αποθηκευμένα στους ίδιους χώρους. Αξιοσημείωτο ίσως είναι επίσης ότι, σχεδόν πάντα, τα «δίδυμα» ανήκουν στην κατηγορία των τελετουργικών σκευών ή των «αντικειμένων γοήτρου».

Για τον προσδιορισμό της σημασίας των «διδύμων», βοήθεια προσφέρει η ανεύρεση δειγμάτων τους σε ταφικά περιβάλλοντα. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα «διδύμων» ψευδόστομων αμφορέων του «πολυποδικού πυκνού ρυθμού», που βρέθηκαν σε τάφους της ΥΕΙΙΙΓ περιόδου. Η φανερά ταυτόχρονη κατάθεσή τους υποβάλλει, ότι εκείνοι που αποτελούσαν ζεύγος ήταν οι καταθέτοντες. Ως ευλογότερη επιλογή για την ταύτιση ενός τέτοιου ζεύγους αποτελεί το ανδρόγυνο.

Η μινωική εικονογραφία έρχεται να προσθέσει κάποιες ενδείξεις για την ύπαρξη του ανδρόγυνου ζεύγους και τη σημασία του στη λειτουργία των κοινοτήτων. Αν και λίγες, υπάρχουν σφραγιστικές παραστάσεις που προβάλλουν το ανδρόγυνο με τα μέλη του ως ισότιμα. Αυτό ενισχύεται από την ερμηνεία της ταυτόχρονης ανάθεσης ειδωλίων νεαρών ανδρών και γυναικών στο ιερό του Πισκοκεφάλου Σητείας ως τμήματος μιας τελετουργίας που προηγείτο μαζικών γάμων. Σε θρησκευτικό επίπεδο, οι γάμοι αυτοί φαίνεται να ακολουθούν το πρότυπο του «ιερού γάμου», της σύζευξης δηλαδή της θεότητας με το αρσενικό στοιχείο, που, στην περίπτωση της ανακτορικής Κρήτης, πιθανώς ταυτίζεται με το θνητό ηγεμόνα.

Συνεπώς, η ανεύρεση «διδύμων» σκευών θα μπορούσε να αποδοθεί στην ανάγκη των μελών του ανδρόγυνου ζεύγους να κατέχουν λίγο-πολύ ισότιμα αντικείμενα γοήτρου, με την ομοιότητα να αποτελεί διακριτικό της άρρηκτης ενότητάς του.

The Conservation Unit of the Museum. Activities and perspectives

The importance of archaeological conservation, which has already been the subject of argument by many scientists on several occasions, today is beyond any doubt. The presence of an archaeological conservator during an excavation project is considered to be absolutely necessary also by the existing archaeological laws. Contemporary archaeological study combines information given by scientists from various fields, thus the education of the new archaeologists and conservators need to be broadened.

The “Conservation Unit” was established in September 2010 on the premises of the “Museum of Archaeology and History of Art” and it constitutes the first laboratory of this type in a Faculty of History and Archaeology in Greece. The aim of the laboratory is mainly to enhance the practical experience of students of the department in archaeological conservation and other related subjects, such as proper packing, transportation and storage.

During each academic year, the laboratory hosts the optional seminar “Conservation techniques. Practical guidelines for archaeological conservation in the excavation and the lab”, which has already been included in the program of studies since the winter semester of the academic year 2009-2010, as well as other seminars by the professors of the department. Basic theory of the optional seminar is being taught during the winter semesters.

Additionally, conservation students from the Department of Conservation and Works of Art, of the Technical Institute of Athens, are working on the conservation of various objects from the Museum collections and university excavations, as part of their classes, internship or their dissertation. Their work is supervised by professors of the Department of Conservation and the senior conservator in charge of the Conservation Unit.

Η Μονάδα Συντήρησης του Μουσείου. Δράσεις και προοπτικές

Η σημασία της συντήρησης κατά την ανασκαφή έχει τονιστεί πολλές φορές κατά το παρελθόν από πολλούς επιστήμονες του χώρου στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η ανάγκη της παρουσίας και ενεργού συμμετοχής των συντηρητών σε κάθε ανασκαφή και γενικότερα αρχαιολογική έρευνα είναι κάτι που πλέον όχι μόνο δεν αμφισβητείται, αλλά υπαγορεύεται και από την υπάρχουσα νομοθεσία. Οι νέες τάσεις σε συνδυασμό με την διεπιστημονικότητα που χαρακτηρίζει τα επαγγέλματα τόσο του αρχαιολόγου όσο και του συντηρητή αρχαιοτήτων, επιβάλλουν την όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εκπαίδευση και κατάρτισή τους.

Η Μονάδα Συντήρησης του Μουσείου Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών λειτουργεί από τον Σεπτέμβριο του 2010 στις εγκαταστάσεις του Μουσείου, εντός του κτηρίου της Φιλοσοφικής Σχολής, στην Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου. Πρόκειται για μία εργαστηριακή μονάδα, την πρώτη σε Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ελληνικού πανεπιστημίου, που έχει σκοπό την εκπαίδευση των φοιτητών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, μέσω φροντιστηριακών ασκήσεων σε πραγματικά αντικείμενα που έχουν ως κύριο στόχο τον εμπλουτισμό των γνώσεων των αρχαιολόγων πεδίου σε θέματα που άπτονται της ανασκαφικής συντήρησης, της συσκευασίας, της μεταφοράς και αποθήκευσης αρχαιολογικών ευρημάτων. Καθ' όλη τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους, στο χώρο της Μονάδας Συντήρησης γίνεται πρακτική άσκηση προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών του Τμήματος πάνω σε αρχαία αντικείμενα στο πλαίσιο (α) του ελεύθερου φροντιστηρίου «Τεχνικές Συντήρησης στην Ανασκαφή και το Εργαστήριο» και (β) μεταπτυχιακών σεμιναρίων μελών ΔΕΠ. Κατά τη διάρκεια των χειμερινών εξαμήνων το ελεύθερο φροντιστήριο διδάσκεται και σε θεωρητικό επίπεδο.

Επιπλέον, μέσω διαφόρων συνεργασιών και δράσεων, η Μονάδα Συντήρησης συμβάλλει στην αναβάθμιση των παρεχομένων γνώσεων σε φοιτητές των σχετικών με την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ειδικοτήτων, με ταυτόχρονη ενδυνάμωση του κατεξοχόν ρόλου και χαρακτήρα ενός πανεπιστημιακού μουσείου, που είναι εκπαιδευτικός. Έτσι στις εγκαταστάσεις της πραγματοποιούνται, μαθήματα, πρακτικές ασκήσεις και πτυχιακές εργασίες φοιτητών του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΑΤΕΙ Αθήνας.

Fortified settlements of the Postpalatial period and the Early Iron Age.

The case of the Cyclades and the Argo-Saronic Gulf

The fortifications of settlements are often used as a source of information about the community that constructed them or about the period in which they belong. However, it cannot be denied that the fortifications of the Postpalatial period and the Early Iron Age have attracted little attention, particularly in comparison with the defensive walls of the earlier Mycenaean citadels and the later Greek poleis. This talk deals with the fortifications in the Cyclades and the Argo-Saronic Gulf islands from *c.* 1200 to *c.* 700 B.C.

The first part examines the fortifications of settlements where excavations have been conducted, providing adequate data on the construction's date of their defensive systems. In addition, several fortifications, not systematically studied, yet probably constructed during the period under consideration, are presented. This exploration enables us to understand better the fortification phenomenon in the Cycladic and Argo-Saronic islands from the collapse of the Mycenaean palatial centers in the late 13th century B.C. until the end of the Geometric period.

The second part asks what information can be drawn out of these fortifications, especially about the role and the importance of fortifications for the island communities. The characteristic features of these defensive systems contribute to an expanded understanding of the possible reasons for their construction by certain island settlements. Moreover, several interesting questions could be addressed. How can we explain the presence or the absence of fortifications during certain phases between 1200 and 700 B.C.? Why did all the major island settlements appear to be fortified in the Geometric period, while in the mainland Greece the Geometric centers seem to be unfortified? Did the fortifications play a role in the configuration of the idea of the polis in the Aegean islands?

Οχυρωμένοι οικισμοί της Μετανακτορικής περιόδου και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Η περίπτωση των Κυκλάδων και του Αργοσαρωνικού

Η αρχαιολογική μελέτη έχει αξιοποιήσει πολλές φορές τις οχυρώσεις των οικισμών για να αντλήσει πληροφορίες για την κοινότητα που τις κατασκεύασε αλλά και για την εποχή στην οποία εντάσσονται. Ωστόσο, είναι γεγονός πως οι οχυρώσεις της Μετανακτορικής περιόδου και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου δεν έχουν μελετηθεί έως σήμερα συστηματικά, ιδιαίτερα αν συγκριθούν με τα τείχη των πρωιμότερων Μυκηναϊκών ακροπόλεων ή των μεταγενέστερων πόλεων. Η ανακοίνωση πραγματεύεται τις οχυρώσεις στα νησιά των Κυκλάδων και του Αργοσαρωνικού κόλπου της περιόδου περ. 1200-700 π.Χ.

Στο πρώτο μέρος της ανακοίνωσης εξετάζονται οι οχυρώσεις των οικισμών όπου έχει διεξαχθεί συστηματική ανασκαφική έρευνα, η οποία προσφέρει επαρκή στοιχεία για τη χρονολόγηση της κατασκευής των συγκεκριμένων αμυντικών συστημάτων. Επιπλέον, παρουσιάζονται ορισμένα τείχη, τα οποία, αν και δεν έχουν μελετηθεί έως σήμερα συστηματικά, είναι πιθανό ότι κατασκευάστηκαν στην υπό εξέταση περίοδο. Η εξέταση αυτή θα επιτρέψει την πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου των οχυρώσεων στα νησιά των Κυκλάδων και του Αργοσαρωνικού από την κατάρρευση των Μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων κατά τον ύστερο 13^ο αιώνα π.Χ. έως τα τέλη της Γεωμετρικής περιόδου.

Το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στις πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν από τις οχυρώσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά τον ρόλο και τη σημασία των οχυρώσεων στις νησιωτικές κοινότητες. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αμυντικών αυτών κατασκευών επιτρέπουν την αναγνώριση των πιθανών αιτιών για την κατασκευή τους σε συγκεκριμένους νησιωτικούς οικισμούς. Παράλληλα, εξετάζονται ορισμένα ενδιαφέροντα ζητήματα, όπως οι λόγοι εμφάνισης των οχυρώσεων σε συγκεκριμένες φάσεις της περιόδου 1200-700 π.Χ., το γιατί όλοι οι σημαντικοί νησιωτικοί οικισμοί ήταν οχυρωμένα κατά τη Γεωμετρική περίοδο ενώ οι αντίστοιχοι οικισμοί της ηπειρωτικής Ελλάδας εμφανίζονται ανοχύρωτοι αλλά και το αν οι οχυρώσεις έπαιξαν κάποιον ρόλο στη διαμόρφωση της ιδέας της πόλης στα νησιά του Αιγαίου.

**The excavation of the Mycenaean settlement at Lazarides on Aegina
(2011 and 2012)**

The 2011 and 2012 excavation seasons at Lazarides on eastern Aegina focused again on the settlement. During both seasons the building in the Papadimitri's plot, explored also in 1979 and 1980, was completely excavated, as the former research did not go deeper than the level of the tops of the walls. The finds suggest that some of the rooms of the complex should be storerooms and workshops. Weights of stone and lead, which belong to various metrological systems, are particularly interesting, because they indicate the participation of the settlement in the Aegean commercial network during the 14th and the 13th c. B.C. A great amount of coarse and household pottery, a substantial number of standard and fine ware, including a few sherds of LH II vessels, as well as MH matt-painted sherds and two clay figurines were recovered. A few metal artefacts, a lot of stone implements, some spindle whorls, a Middle Minoan agate seal with a suspension loop, two more clay object of discoid shape (tokens), lumps of dark red pigment, animal bones and shells came also to light. Two small rooms and an open elongate area explored at first in 2010 were fully excavated to natural ground level.

A Differential Global Positioning System (DGPS) was used in order to obtain a clearer picture of the layout and the extent of the settlement.

The lead analyses were accomplished in DEMOCRITOS center with interesting results.

Η ανασκαφή του Μυκηναϊκού οικισμού στους Λαζάρηδες της Αίγινας (2011 και 2012)

Η έρευνα και κατά τις δυο ανασκαφικές περιόδους επικεντρώθηκε στο συγκρότημα στη θέση Παπαδημήτρης, που είχε ανασκαφεί εν μέρει το 1979 και 1980. Τα ευρήματα υποδεικνύουν τις δραστηριότητες των κατοίκων της θέσης και δηλώνουν ότι κάποια από τα δωμάτια ήταν αποθηκευτικοί και εργαστηριακοί χώροι. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μολύβδινα και λίθινα σταθμά που χρησιμοποιούνται, διότι εντάσσονται σε διάφορα μετρολογικά συστήματα της εποχής. Και πάλι μεγάλος υπήρξε ο αριθμός των οικιακών σκευών, κοινών και λεπτότεχνων, μεταξύ των οποίων εντοπίστηκαν και όστρακα από ΥΕ ΙΙ σκεύη. Επίσης, αποκαλύφθηκαν ΜΕ, κυρίως αμαυρόχρωμα, όστρακα και δυο πήλινα ειδώλια. Λίγα μετάλλινα τέχνηρα, πολλά λίθινα εργαλεία, αρκετά σφονδύλια, δυο, ακόμη, πήλινα δισκία (tokens), μια ΜΜ σφραγίδα από αχάτη, κομμάτια κόκκινης χρωστικής ουσίας, οστά και όστρεα ήρθαν στο φως. Δυο δωμάτια και ένας υπαίθριος χώρος, η έρευνα των οποίων είχε μείνει ημιτελής το 2010, ανασκάφηκαν πλήρως, με ενδιαφέροντα, επίσης, ευρήματα.

Χρησιμοποιήθηκε DGPS για την επικαιροποίηση της κάτοψης του χώρου και ολοκληρώθηκαν οι αναλύσεις μολύβδινων αντικειμένων στο κέντρο «Δημόκριτος», με σημαντικά αποτελέσματα.

Paolo Daniele Scirpo*

**Sulle tracce di Velchanos. Frammenti di culti cretesi
nell'Akragas del VI secolo a.C.**

Fondata nel 580 a.C. da un contingente misto di coloni provenienti per la maggior parte da Gela, Akragas ne ereditò come afferma Tucidide i *geloai nomima*. Fra le divinità che costituirono il primo pantheon della sub-colonia geloai, si scorgono frammenti di religiosità cretese che in via d'estinzione in patria al momento della frattura sociale ed etnica della *stasis* di metà del VI secolo a Gela, ritrovano un suolo fertile nel quale rifiorire.

Sulla base dell'analisi dei dati letterari ed archeologici, nel riscontrare delle similitudini in ambito religioso fra le isole egee (Rodi e Creta) e le colonie siceliote, ci si imbatte nella figura di Velchanos, giovane dio dell'eterna rinascita di origine cretese, che sotto vari aspetti è venerato e ricordato da una parte della popolazione di Akragas.

Con l'estinguersi della matrice cretese all'indomani della conquista cartaginese (406 a.C.) solo echi lontani che si ricollegano al dio sono rimasti e raccolti (e mal interpretati) da fonti tarde.

D 1.22

Testina femminile fittile (D 1.22)
dal "Piazzale dei Sacelli" ad Haghia Triada
(1070-1000 a.C. - SM)

Testina femminile fittile (AG 19896)
dal "Piazzale dei Donari" ad Akragas
(650-600 a.C. - A)

**Στα ίχνη του Βελχανού. Αποσπάσματα κρητικής λατρείας
στον Ακράγαντα του 6^{ου} αι. π.Χ.**

Ιδρυθείς το 580 π.Χ. από μικτή ομάδα εποίκων που προέρχοντο κυρίως από την Γέλα, ο Ακράγας κληρονόμησε, κατά τον Θουκυδίδη, τα «γελώα νόμιμα». Μεταξύ των θεοτήτων που συμπεριελήφθησαν στο πρώτο πάνθεον της υπο-αποικίας, αναγνωρίζονται ίχνη Κρητικής θρησκευτικότητας, που υπό εξαφάνιση στη μητρόπολη Γέλα, κατά τη διάρκεια της κοινωνικής και εθνικής *στάσεως* στα μέσα του 6^{ου} αιώνα, βρήκε εδώ εύφορο έδαφος για να ακμάσει.

Με βάση την ανάλυση των φιλολογικών και αρχαιολογικών δεδομένων, παρατηρώντας ομοιότητες στη θρησκευτική σφαίρα ανάμεσα στα νησιά του Αιγαίου (Ρόδο και Κρήτη) και τις σικελιωτικές αποικίες, εντοπίζεται η μορφή του Βελχανού, του νεαρού θεού της αιωνίας αναγέννησης, κρητικής καταγωγής, που με πολλούς τρόπους ήτο σεβαστός και μνημονευόταν από μερίδα του πληθυσμού του Ακράγαντος.

Με την εξαφάνιση της Κρητικής ‘φρατρίας’ μετά την άλωση της πόλεως υπό των Καρχηδονίων (406 π.Χ.), μόνο μία μακρινή ηχώ του θεού επέζησε και συλλέχθηκε (και παρερμηνεύτηκε) από τις ύστερες ιστορικές πηγές.

D 1.22

Πήλινη γυναικεία κεφαλή (D 1.22)
Εκ το “Piazzale dei Sacelli” στην Αγία Τριάδα
(1070-1000 π.Χ. - ΥποΜ)

Πήλινη γυναικεία κεφαλή (AG 19896)
Εκ το “Piazzale dei Donari” στον Ακράγαντα
(650-600 π.Χ. - Α)

Animals on relief pottery

The small number of relief vases that have been preserved in comparison to the painted ones, but mainly the poor condition of their preservation, often prevent us from judging if the animal represented on a relief sherd formed originally part of a procession, of an animal-struggle or of a hunting scene. Even in the few cases in which relief scenes are intact, the intermingling of different iconographic subjects with animals is usually noticed. The effort to determine iconographic types particular to relief pottery, the definition of the meaning assigned to them, their correlation with similar subjects on painted pottery, as well as with the historical data of the 7th century BC, will be dealt with in the present paper.

Τα ζώα στην ανάγλυφη κεραμική

Ο μικρός αριθμός των ανάγλυφων αγγείων που μας έχουν σωθεί σε σύγκριση με τα γραπτά, κυρίως όμως η μεγάλη αποσπασματικότητά τους, μας εμποδίζουν συχνά να κρίνουμε αν το ζώο που εικονίζεται πάνω σε κάποιο ανάγλυφο όστρακο αποτελούσε μέρος πομπής, τμήμα παράστασης αγώνα ζώων ή σκηνής κυνηγιού. Ακόμα όμως και στις ελάχιστες περιπτώσεις ανάγλυφων αγγείων στα οποία διατηρείται ακέραιη η παράσταση, διαπιστώνεται συχνά ο συμφυρμός περισσότερων εικονιστικών θεμάτων με ζώα. Η προσπάθεια καθορισμού εικονογραφικών τύπων που προσιδιάζουν στην ανάγλυφη κεραμική, ο προσδιορισμός του νοήματος που έχει αποδοθεί σ' αυτούς, ο συσχετισμός τους με ανάλογα θέματα της αγγειογραφίας, καθώς και με τα ιστορικά δεδομένα του 7ου αι. π.Χ., φιλοδοξούν να αποτελέσουν αντικείμενο του παρόντος.

Alexandra S. Sfyroera[#]

**Aikaterina Exarchou-Gensonnet and the Museum of Archeology
and History of Art. The chronicle of a ‘reciprocal relationship’
through the pages of her personal archive**

Aikaterina Exarchou-Gensonnet was born in Smyrna in 1921 and died in Finland in 2005. She studied fine arts in Europe and America. She taught painting and ceramics at the School of Fine Arts in Marseilles. Her works have been featured in exhibitions held in major international venues and won significant distinctions and awards. She was a multifaceted personality, highly educated with many interests and even more intellectual quests. Combining multiple roles such as artist, writer, teacher, wife and mother, she traveled extensively, often carrying in her luggage important objects - souvenirs of places that she visited. Her donations to the Museum of Archaeology and History of Art can be divided into two groups: those that were offered during her lifetime and those assigned after her death. The first group of donations consists of objects compiled in the 60s when she was living in Ethiopia (along with her husband who was stationed there as a railway engineer): tools of the Palaeolithic Era and artifacts of popular art. After her death the Museum received as a donation her personal artistic creations, objects from her travels and finally her personal archives.

During the recording and research of her archives additional aspects of her personality were revealed. It appears that Aikaterina Exarchou-Gensonnet showed an active scientific interest in the objects she had collected over the years. Using the methods applied by a trained archaeologist, she studied the Paleolithic tools, and arranged for their recording. She even kept a systematic photographic archive draw, sketches and took particular care for their bibliographic documentation. From the perspective of an art historian she cared for recording and photographing the objects of folk Ethiopian art. And most importantly, she was not just a self-complacent object collector. Memos, letters and correspondence with officials showed her growing anxiety for the fate of her collections. She had an explicit desire for her collection to be made accessible to the public and especially to pupils and students. When she witnessed the fulfillment of this desire through the donation and immediate exhibition of her Paleolithic tools collection in the Museum she proceeded to the donation of artifacts of Ethiopian folk art and granted permission for the posthumous assignment of the rest of her collections to the Museum.

**Η Αικατερίνα Εξάρχου-Gensonnet και το Μουσείο Αρχαιολογίας
και Ιστορίας της Τέχνης. Το χρονικό μιας αμφίδρομης σχέσης
μέσα από τις σελίδες του προσωπικού της αρχείου**

Η Αικατερίνα Εξάρχου-Gensonnet γεννήθηκε στη Σμύρνη (1921) και πέθανε στη Φινλανδία (2005). Σπούδασε καλές τέχνες σε Ευρώπη και Αμερική. Δίδαξε ζωγραφική και κεραμική στη Σχολή Καλών Τεχνών της Μασσαλίας. Πραγματοποίησε εκθέσεις σε σημαντικούς χώρους του εξωτερικού αποσπώντας αξιόλογες διακρίσεις. Υπήρξε πολύπλευρη προσωπικότητα με βαθειά παιδεία, πολλά ενδιαφέροντα και ακόμη περισσότερες αναζητήσεις. Συνδυάζοντας πολλαπλούς ρόλους, της γυναίκας, καλλιτέχνης, συγγραφέως, δασκάλας, συζύγου, μητέρας ταξίδεψε πολύ, κουβαλώντας συχνά στις αποσκευές της σπουδαία αντικείμενα - ενθυμήματα των τόπων που επισκέφθηκε.

Οι δωρεές της στο Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης διακρίνονται σε δύο ομάδες: όσες έγιναν εν ζωή και στις μετά θάνατον. Στην πρώτη συγκαταλέγονται αντικείμενα που συγκέντρωσε στη δεκαετία του '60 στην Αιθιοπία (όπου διέμενε λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων του μηχανικού συζύγου της): εργαλεία της Παλαιολιθικής Εποχής και αντικείμενα λαϊκής τέχνης. Μετά θάνατον παρεχώρησε στο Μουσείο προσωπικές καλλιτεχνικές δημιουργίες, αντικείμενα από ταξίδια της και τέλος το προσωπικό της αρχείο.

Η καταγραφή και μελέτη του τελευταίου αποκαλύπτει πρόσθετες πτυχές της προσωπικότητάς της. Η Αικατερίνα Εξάρχου-Gensonnet επέδειξε επιστημονικό ενδιαφέρον για τα αντικείμενα που συνέλεγε. Με τη μέθοδο αρχαιολόγου έσκυψε στα παλαιολιθικά εργαλεία, ενδιαφέρθηκε για την καταγραφή, φωτογράφιση, σχεδίαση ακόμη και για τη βιβλιογραφική τεκμηρίωσή τους. Με το βλέμμα ιστορικού της τέχνης φρόντισε αντίστοιχα και τα αντικείμενα λαϊκής αιθιοπικής τέχνης. Και το κυριότερο, δεν υπήρξε απλώς μια αυτάρεσκη συλλέκτρια αντικειμένων. Σημειώματα, επιστολές, αλληλογραφία με αρμόδιους καταδεικνύουν την αγωνία της για την τύχη των συλλογών της. Επιθυμούσε να έχει πρόσβαση σε αυτές το κοινό και κυρίως μαθητές και φοιτητές. Διαπιστώνοντας λοιπόν να εκπληρώνεται η επιθυμία της αμέσως μετά την παραχώρηση της συλλογής των παλαιολιθικών εργαλείων στο Μουσείο με την άμεση έκθεσή τους, προχώρησε στη δωρεά των έργων λαϊκής αιθιοπικής τέχνης και μετά το θάνατό της στη διάθεση και των υπολοίπων.

***“μνᾶται δηῦτε φαλακρὸς Ἴαλεξις”*: Mature revelers
and aged hetaerae in the late archaic symposion**

The symposion was one of the basic social institutions during the archaic period, firmly connected with the ideals and principles of aristocracy. Yet, around the last quarter of the sixth century, the sympotic iconography in the Athenian vase painting undergoes a major change, at the same time that the new red-figure style appears. The interest of the artists shifts to the representation of the symposion itself, i.e. the drinking party after the dinner, and the revelry that follows. New compositions in regard to the activities of the revelers and their companions are being created, while noteworthy is the development in the iconography of komos with the appearance of the so called “anacreontic” booners. Furthermore, the painters don’t hesitate to render realistically the consequences of excessive drinking. This renewed sympotic iconography also marks a change and increase in the depictions of erotic subjects, though this genre will gradually deteriorate after c. 480 BC. In these scenes, that depict the erotic act itself, sometimes in groups, or various amorous foreplays, striking is the activity of some mature komasts and aged hetaerae, that are often involved in humorous and awkward situations. Aim of the present paper is a synopsis of the iconography of the related scenes and the framing of them into the social and artistic context of their era.

**“μνᾶται δηῦτε φαλακρὸς ἸΑλεξις”: Ὁριμοὶ γλεντοκόποι
καὶ γηραιές εταίρες στο υστεροαρχαϊκὸ συμπόσιο**

Το συμπόσιο κατά την αρχαϊκή περίοδο αποτελούσε έναν από τους βασικότερους κοινωνικούς θεσμούς, ἀρρηκτα συνδεδεμένο με τα ιδανικά και τα πρότυπα της αριστοκρατίας. Κατά το τελευταίον, περίπου, τέταρτο του ἔκτου αἰώνα ὅμως, σημειώνεται μία σημαντικὴ εξέλιξη στην εικονογραφία του συμποσίου στην αθηναϊκὴ αγγειογραφία, ταυτόχρονα με την εμφάνιση του νέου ερυθρόμορφου ρυθμοῦ. Το ενδιαφέρον των καλλιτεχνῶν μετατοπίζεται στην απεικόνιση του συμποσίου αὐτοῦ καθ’ εαυτοῦ, τῆς οἰνοποσίας, δηλαδή, μετὰ το δείπνο καὶ του συνακόλουθου κώμου. Δημιουργοῦνται νέες συνθέσεις ὡς πρὸς τὶς δραστηριότητες των συμποσιαστῶν καὶ των συντρόφων τους, ἐνῶ ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ ἀνανέωση στην εικονογραφία του κώμου με τὴν ἔλευση των νέων, «ἀνακρεόντειων» κωμαστῶν με τους χαρακτηριστικὸς ποδήρεις χιτῶνες. Επιπλέον, ἐντύπωση προκαλοῦν ὀρισμένες σκηνές που ἀπεικονίζουν ρεαλιστικὰ τὶς διάφορες παρενέργειες τῆς οἰνοποσίας. Αὐτὴ ἡ νέα συμποσιακὴ εικονογραφία σηματοδοτεῖ καὶ τὴ μεγάλη ἀύξηση των ἐρωτικῶν θεμάτων στην αγγειογραφία, τὰ ὁποῖα ὅμως θὰ ἀρχίσουν νὰ φθίνουν σημαντικὰ ἀπὸ τὸ 480 περ. καὶ ἐξῆς. Στις σχετικὲς σκηνές, οἱ ὁποῖες ἀπεικονίζουν εἴτε τὴν ἰδίαν τὴν ἐρωτικὴ πράξη, ἐνίοτε ομαδόν, εἴτε διάφορα ἄλλα *ερωτοπαίγνια*, ξεχωρίζουν οἱ μορφές ὀρισμένων ὄριμων κωμαστῶν καὶ γηραιῶν εταῖρων, που ἐμπλέκονται σε διάφορες κωμικὲς -καὶ συνάμα ἀβόλες- καταστάσεις. Σκοπὸς τῆς παρούσας ἀνακοίνωσης εἶναι ἡ ἐπισκόπηση τῆς εικονογραφίας των σχετικῶν παραστάσεων καὶ των ζητημάτων ἐρμηνείας τους, καθὼς καὶ ἡ ἐνταξί τους στο κοινωνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς τους.

A. Hassiacou,

collabor.: D.Kourniotou*, P. Michalopoulos*, I. Stefanou*, S. Fouriki*

A multilingual Glossary on pottery terminology of the Aegean Bronze Age

As long as the research teams that are actually active within the area of the Aegean Bronze Age Archaeology publish their work in different languages using the relevant terminologies, difficulties and, often, impediments to understanding are created among researchers and, particularly, students. Pottery often presents such difficulties because of the nature of the objects (great variability, quick alternations in techniques, shapes and styles), as well as because of the different scholarly approaches to the matter.

We have, thus, been led to the idea of the compilation of a multilingual Glossary for the Aegean Bronze Age pottery, which will, hopefully, facilitate the translation and understanding of terms, becoming a helpful tool for study and research. It will be a result of common research of all the members of the present team, participating to a program financed by our University.

The first part will contain short explanatory texts in Greek –occasionally accompanied by figures- on different terms and basic concepts about construction techniques of vases, refinement of surfaces, shapes, decoration and different styles.

The second part will include the actual translation of the terms from English and French to Greek and vice versa.

A corpus of the most frequent terms will be created at the beginning, but the whole will be open to continuous completion and enrichment (number of languages or scholarly areas).

The glossary is planned to be uploaded on the site of our Department in “Word” form, so that the user will be able to have a flexible tool depending on individual needs.

Α. Χασιακού,

συνεργ.: Δ. Κουρνώτου*, Π. Μιχαλόπουλος*, Ι. Στεφάνου*, Σ. Φουρική*

Δημιουργία πολύγλωσσου Γλωσσαρίου ορολογίας για την κεραμεική της Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο

Καθώς στο χώρο της Αρχαιολογίας της Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο δραστηριοποιείται πλήθος ερευνητικών ομάδων, η χρήση διαφορετικών γλωσσών και ορολογιών στις δημοσιεύσεις δημιουργεί δυσκολίες και συχνά εμπόδιο στη μελέτη και την έρευνα τόσο για τους μελετητές, όσο και, κυρίως, για τους φοιτητές. Ιδιαίτερες δυσκολίες εμφανίζει ο τομέας της κεραμεικής λόγω της ίδιας της φύσης των αντικειμένων (ποικιλομορφία, γρήγορη εναλλαγή τεχνικών, σχημάτων και διακοσμητικών ρυθμών), αλλά και λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων κατά την εξέλιξη της επιστήμης.

Έτσι οδηγηθήκαμε στην ιδέα της σύνταξης ενός πολύγλωσσου Γλωσσαρίου για την αιγαιακή κεραμεική της Εποχής του Χαλκού, που ευελπιστούμε ότι θα διευκολύνει τη μετάφραση και την κατανόηση της ειδικής ορολογίας θα αποτελέσει βοηθητικό εργαλείο για την ανάπτυξη της μελέτης και της έρευνας. Το έργο αυτό θα είναι αποτέλεσμα της κοινής έρευνας των μελών της παρούσας ομάδας, που μετέχουν προγράμματος χρηματοδοτούμενου από το Πανεπιστήμιό μας.

Το πρώτο μέρος θα περιλαμβάνει επεξηγηματικά λήμματα στα ελληνικά – κατά περίπτωση συνοδευόμενα από εικόνες- για βασικές έννοιες, που αφορούν τις τεχνικές κατασκευής των αγγείων, τον ευτρεπισμό των επιφανειών, τα σχήματα, τη διακόσμηση και τους ρυθμούς.

Το δεύτερο μέρος θα περιλαμβάνει τις μεταφράσεις των όρων από αγγλικά και γαλλικά σε ελληνικά και αντιστρόφως.

Αρχικά θα δημιουργηθεί ένας κορμός των πλέον συχνών όρων, αλλά το όλο σύστημα θα είναι ανοικτό σε διαρκή συμπλήρωση και εμπλουτισμό (ως προς τον αριθμό των γλωσσών ή και των επιστημονικών τομέων).

Ο σχεδιασμός μας περιλαμβάνει ανάρτηση του Γλωσσαρίου στην Ιστοσελίδα τού Τμήματός μας σε μορφή «word», ώστε ο χρήστης να έχει στη διάθεσή του ένα εύελκτο εργαλείο σύμφωνο με τις ανάγκες του.

Ομότ. Καθηγητές εισηγητές και πρόεδροι συνεδριών

Ν. Ζίας, Β. Λαμπρινουδάκης, Ε. Σερμπέτη, Μ. Παναγιωτίδη, Α. Λαιμού, Ν. Γκιολές,
Γ. Αλευρά, Σ. Καλοπίση, Ν. Κούρου

Συνεργάτες και συνεργάτιδες μελών του Τομέα

Β. Βλαχοδημητροπούλου	Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα
Ν. Ε. Γεραγά, Επίκ. καθ., Τμήμα Γεωλογίας Πανεπιστημίου Πατρών	Ε. Μαντζουράνη
Α. Chabrol, Γεωμορφολόγος, μέλος της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών	Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη
Ε. Ζαββού, Αρχαιολόγος, Επιγραφικό Μουσείο	Ε. Μαντζουράνη
Α. Θέμος, Αρχαιολόγος, Επιγραφικό Μουσείο	Ε. Μαντζουράνη
Ε. Νικολόπουλος, Δρ. Αρχαιολογίας, Β' ΕΠΚΑ	Σ. Κατάκης
Γ. Ρήγιος, Αρχαιολόγος, Αν. Προϊστάμενος ΛΒ' ΕΠΚΑ	Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης
Μ. Ρογκενμπούκε, Συντηρητής έργων τέχνης	Ε. Μαντζουράνη
Γ. Παπαθεοδώρου, Αν. Καθ., Τμήμα Γεωλογίας Πανεπιστημίου Πατρών	Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη
Δ. Σακκάς, Αρχαιολόγος, Μ.Α., ΛΓ' ΕΠΚΑ	Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα
Ε. Σαλαβούρα, Δρ. Αρχαιολογίας	Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης
Α. Σφυρόερα, Δρ. Αρχαιολογίας	

Μεταπτυχιακοί φοιτητές/ήτριες-υποψήφιοι/ες διδάκτορες και διδάσκοντες/ουσες-σύμβουλοι

Γ. Δουλφής	Γ. Αλευρά (Ομότ. Καθ.)
Δ. Θεοδωρίδου	Κ. Κοπανιάς
Κ. Ζουμπουλάκης	Κ. Κοπανιάς
Δ. Κουρνήτου	Α. Χασιακού
Σ. Λεκάκης	Λ. Παλαιοκρασσά
Β. Μαστρογιαννοπούλου	Λ. Καραλή
Κ. Μαυρουδής	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
Π. Μιχαλόπουλος	Α. Χασιακού
Β. Νιάρχου	Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη
Ν. Πάσσαρης	Ν. Γκιολές (Ομότ. Καθ.)
Β. Σαμαράς	Ν. Κούρου (Ομότ. Καθ.)
P. D. Scirpo	Ε. Πέππα Παπαϊωάννου
Ι. Σπηλιωτακοπούλου	Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη
Ι. Στεφάνου	Α. Χασιακού
Σ. Φουρική	Α. Χασιακού
Ν. Χαροκόπος	Α. Λαιμού (Ομότ. Καθ.)

